

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Studies

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta
Katedra sociální práce

Bakalářská práce

Matky samoživitelky a sociálně patologické jevy

Vypracovala: Renata Syslová
Vedoucí práce: PhDr. Martina Hrušková, PhD.

České Budějovice 2016

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá fenoménem samoživitelství a vlivem sociálně patologických jevů na neúplnou rodinu. Hlavním cílem práce bylo zjistit výskyt a rizika sociálně patologických jevů u matek samoživitelek, které mají jedno či více dětí a jsou bez jakékoli pomoci prarodičů.

Text práce je rozdělen do dvou částí, teoretické a praktické. Teoretická část práce popisuje problematiku samoživitelství. První kapitola vysvětluje, kdo je samoživitel/ka, možnosti příčiny vzniku, zabývá se finančními možnostmi samoživitelek a jaké je jejich postavení na trhu práce. Druhá kapitola blíže specifikuje sociální patologii. Co to jsou sociálně patologické jevy, příčiny jejich vzniku a dále jaké jsou možnosti prevence.

Praktická část práce je zaměřena na výzkum. Kvalitativní výzkumnou strategií, metodou dotazování, technikou polostrukturovaného rozhovoru zjišťují pomocí základních pěti výzkumných otázek cíl své práce. Výzkumný vzorek tvoří pět komunikačních partnerek (matek samoživitelek) z českobudějovického regionu. Tyto ženy nemají žádnou pomoc ze strany nejbližší rodiny. Zajímá mne příčina vzniku samoživitelství, ekonomická situace matek, jaké zaujímají postavení na trhu práce. Dále se práce zabývá výskytem sociálně patologických jevů, vlivem těchto jevů na život matky samoživitelky a dopady těchto jevů na jejich děti.

Svou prací bych ráda poukázala na stále rostoucí počet matek samoživitelek, na tíživou situaci, ve které se tyto ženy nacházejí a že existuje řešení jejich potíží. Zároveň bych chtěla vyjádřit jejich vlastní názor, který by mohl pomoci poukázat na toto stále aktuální téma.

Klíčová slova: samoživitelství, neúplná rodina, trh práce, sociálně patologické jevy, prevence

Abstract

The author of the thesis is dealing with phenomenon of single parenthood and furthermore influence of social-pathological issues to a broken family. The main task of the thesis was eventually to grasp appearance and risks of these social-pathological issues in case of single mothers with one or more children and without of any support by wider family (grantparents, etc.).

The thesis required two parts, theoretical and practical. In the theoretical part would reader find the issue of single parenthood. The first chapter mainly explains who is single parent (single mother), eventually reasons which leads to this status. Financial background and possibilities in labour market of these parents are very important part of the chapter. The second chapter is dealing with description of social pathology. What does actually mean social pathological phenomena, causes of them and which potential prevention there are.

The second practical part is focused on research, e.g. qualitative research strategy, the method of interrogation. There is no avoiding of explaining the technique of semistructured dialogue which contains five fundamental questions leading to the goal of the thesis. The sources for this part were five cooperative female participants (single mothers) without any help and support from the wider family from the Budějovice region. The author of the thesis is concerning about the beginning of this status as a single parent, economical background and their position in the labour market. Finally the thesis illustrated appearance of social pathological issues by these single mothers and how strongly influence them and their children.

The author would like to witness gradually increasing number of single parents (single mothers), particularly their bad conditions which could be solved. There are eventually their own opinions which could serve as speakers of this actual theme.

Keywords: single parents, incomplet family, labour market, social pothological phenomenons, prevention.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval (a) samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to – v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných fakultou – elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne (datum)

.....

(jméno a příjmení)

Poděkování

Děkuji touto cestou paní doktorce Martině Hruškové. Upřímné díky za důležité a cenné rady i připomínky při zpracování práce, za trpělivost, drahocenný čas a ochotu pomoci. Zároveň děkuji své rodině za trpělivost, podporu a lásku po celou dobu mého studia.

Obsah

1	Současný stav	9
	1.1 Samoživitelství obecně	9
	1.1.1 Matka samoživitelka	9
	1.1.2 Příčiny vzniku sólo rodičovství	11
	1.1.3 Finanční situace matek samoživitelek	13
	1.1.4 Postavení matek samoživitelek na trhu práce	15
	1.2 Vliv sociální patologie na rodinu.....	17
	1.2.1 Příčiny vzniku sociálně patologických jevů	19
	1.2.2 Prevence sociálně patologických jevů	21
2	Cíl práce	24
	2.1 Výzkumné otázky	24
3	Metodika	25
	3.1 Analýza a zpracování dat.....	26
	3.2 Výzkumný soubor.....	26
4	Výsledky	28
	4.1 Osobní charakteristiky komunikačních partnerek	29
	4.2 Výsledky rozhovorů.....	31
5	Diskuze	39
6	Závěr	47
7	Seznam použitých zdrojů	48
8	Přílohy	54

Seznam použitých zkratk

atp.	a tak podobně
ČR	Česká republika
ČSÚ	Český statistický úřad
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MŠMT	Ministerstvo mládeže a tělovýchovy
SPJ	sociálně patologické jevy
s.	strana
tzn.	to znamená
VÚPSV	Výzkumný ústav práce a sociálních věcí

Úvod

Lidský život je plný nečekaných životních událostí, změn, zvratů a různých situací. Zdraví, štěstí, lásku a rodinu bereme jako samozřejmé věci našeho života. Vůbec si však neuvědomuje, kolik úsilí i času nás vše stojí, než si to vybudujeme, a jak málo stačí udělat, abychom to ztratili. Stačí drobné klopýtnutí, malá chyba, či nedorozumění, v ten okamžik je vše úplně jinak. Na životní zlom, či krizovou situaci bych chtěla poukázat ve své práci, která je zaměřena na matky samoživitelky a vliv sociálně patologických jevů na jejich neúplnou rodinu. Stále často diskutované téma, mnoho úhlů pohledů a odlišných názorů na tuto problematiku. Ráda bych v práci poukázala na tíživou situaci matek, vyjádřila jejich názory, pocity, pohledy na toto téma i zkušenosti s touto životní rolí. Zároveň bych si přála poukázat, že nejde už jen o samotné problémy samoživitelek, ale také o výchovu a dopady sociálně patologických jevů na jejich děti. A v budoucnu na celou naši společnost!

Rodina je neodmyslitelnou součástí státu. Každý z nás si pod pojmem rodina představuje něco úplně jiného. Někdo vidí jen muže, ženu a dítě. Jiný připojí rodiče, prarodiče, či příbuzné. Pro jiného to mohou být přátelé, či kamarádi. Dle Možného (26), který zastává svůj názor, je rodina jakési sociální zařízení, které se podílí na vzniku soukromého prostoru.

Bakalářská práce je zaměřena na neúplnou rodinu, tedy matku a dítě (děti). Zaměřuje se hlouběji na rozhovory s vybranými ženami, na jejich výpovědi, názory, poznatky a dané situace jejich života. Z rozhovorů vyplynulo, že je mnoho vážných, oprávněných důvodů, proč se ženy rozhodly své děti vychovávat samy. Nelehké postavení na trhu práce jim komplikuje hlavně péče o jejich malé děti, kterou musí zvládat bez pomoci jiné osoby. Sociálně patologické jevy ovlivnily život matek hlavně po psychické stránce. Dopady na děti samoživitelek spojené s vlivem těchto negativních jevů, budou mít nedožité následky pro jejich budoucí život.

1 Současný stav

„Rodina formuje jedince v průběhu jeho vývoje, je nositelem jeho budoucích společenských rolí a identity obecně“ (7, s. 140).

1.1 Samoživitelství obecně

Samoživitelství označuje rodiče, kteří vychovávají, živí a starají se o své děti sami bez cizí pomoci. Již z dřívějších dob byli rodiče označováni různými pojmy jako například svobodná matka, osamělá matka, či jiná označení. V současné době spíše slýcháváme sólo rodič, či genderově neutrální pojem samoživitel/samoživitelka (41). Výchova dětí pouze jedním rodičem je mnohem náročnější, než výchova v „úplné“ rodině. Návod na to, jak by měla osamělá matka vychovat svého potomka, však neexistuje. Velmi důležité je, aby matka co nejlépe porozuměla svému postavení v rodině, potřebám svého potomka a ucelila si své cíle, jak nejlépe své dítě vychovat, kam ho v životě dovést (24).

Rodičovství sólo rodičů má jistá specifika, která ovlivňují prospívání dítěte, které v neúplné rodině vyrůstá. Vyrůstání jen s jedním rodičem se týká stále většího počtu dětí. Na jaře roku 2014 oznámil Český statistický úřad (4), že v neúplné rodinné domácnosti žilo v roce 2013 více než 13% dětí do 15 let. Jen jeden dospělý v domácnosti znamená poloviční kapacitu na zvládnutí všeho, co rodina potřebuje, to znamená vydělávat peníze, postarat se o domácnost a naslouchat dětem (8).

1.1.1 Matka samoživitelka

Dle Sobotkové (41) je to žena, která vychovává své děti sama, je ohrožena mnoha problémy, které ji mohou často dostat do nelehkých situací. Mohou to být potíže týkající se finanční stránky, zaměstnání, či potíže s chodem domácnosti.

Tyto ženy bývají častěji ohroženy osobními problémy, ať už je to po stránce rodinných vztahů, potíží s bývalým druhem, stresem, sníženým sebevědomím, různé druhy frustrace, nezvládnutí výchovy a jiné.

Osamělé matky, zastávají ve své neúplné rodině všechny funkce. Počínaje rolí hospodyně, uklízečky, matky, otce, živitelky, kamarádky, učitelky, vedoucí ale i dalších rolí, které současně vykonává, nelze mnohokrát skloubit dohromady. Díky tomu mohou často propadat pocitům bezradnosti, méněcennosti, či osamění. Často díky těmto pocitům vyhledávají pomoc u sociálních institucí, nežli u vlastní rodiny. Tyto ženy tvoří jednu z nejohroženějších sociálních skupin naší populace. Na rozdíl od rodiny „úplné“ jsou častěji ohroženy nezaměstnaností, chudobou, sociální izolací, bezdomovectvím či sociálním vyloučením (25).

Zákon pracuje s termíny „osaměle žijící rodič“ (zákon již nerozlišuje, zda s dítětem žije sám otec či jeho matka) anebo neprovdaná matka. Zákonná definice osamělého rodiče (zaměstnance) je uvedena v ustanovení §350 zákoníku práce (3), který říká, že: *„Osamělými se rozumějí neprovdané, ovdovělé nebo rozvedené ženy, svobodní, ovdovělí nebo rozvedení muži a ženy i muži osamělí z jiných vážných důvodů, nežijí-li s druhem, popřípadě s družkou.“* Za „neprovdanou matku“ je považována každá žena mající dítě, která neuzavřela manželství s mužem, jehož otcovství bylo k dítěti již určeno nebo jehož otcovství k dítěti je pravděpodobné. “

Hasmanová Marhánková (10) uvádí, že v České republice žije pod hranicí chudoby 9 % obyvatel. Nejvyšší riziko chudoby nesou osamělé matky, jejichž příjem je poměrem k výdajům za vedení domácnosti a výchovu dětí často nedostatečný. Průzkum společnosti Proequality (36) upozorňuje, že 90 % domácností, kde je přítomen jeden rodič, tvoří ženy. Vzhledem k rostoucí rozvodovosti se zvětšuje i skupina chudobou ohrožených žen. Podle současného demografického trendu bude počet žen samoživitelek ještě dále narůstat. U samoživitelek se vyskytuje vyšší riziko nezaměstnanosti než u žen z dvoupříjmových domácností. Nedostatek finančních prostředků nepřímo ovlivňuje situaci dětí. Ty bývají oproti svým vrstevníkům znevýhodňovány (19).

Marksová Tominová (23) uvádí, že samoživitelky/é nesou na svých bedrech výchovu budoucí generace, samy a za velmi složitých podmínek. Zdá se, že v současné společnosti je jejich podpora od státu nedostatečná a mělo by se jí věnovat více pozornosti. Dále uvádí, že děti v neúplných rodinách dnes žije v ČR asi čtvrtina. Jestli dopustíme, aby většina z nich vyrůstala v chudobě či na její hranici, vrátí se to za pár let celé společnosti jako bumerang, protože jak je známo, chudoba je matkou kriminality.

1.1.2 Příčiny vzniku sólo rodičovství

Příčiny sólo rodičovství popisuje Sobotková (41), která uvádí spíše jen negativa sólo rodiče. Dělí příčiny vzniku do třech velkých skupin. První skupinu tvoří neúplná rodina. Toto rozhodnutí a tato situace není vlastním rozhodnutím ženy. Je to situace, do které se tyto ženy dostaly nešťastnou náhodou a tedy nikoli vlastním přičiněním. Myslí tím ženy, které ovdověly. Druhou skupinou je svobodná volba. Nesnadná situace, ve které se žena rozhodne přes všechna svá přesvědčení ze vztahu raději odejít. Vztah s partnerem je po všech stranách již beznadějně nefunkční a ovlivňuje každodenní činnost chodu rodiny. Bohužel i v dnešní moderní době jsou ženy za toto své rozhodnutí společností lynčovány a kárány za to, že neudělaly vše proto, aby rodinu udržely.

A nakonec nesezdaná soužití. Třetí velkou skupinu tvoří ženy, které se rozhodly ze všech možných důvodů žít takzvaně na „*Psi knížku*“. Mají sice nějakého partnera, ale zachovávají si určitý odstup a nechávají si otevřená zadní vrátka. Společností jsou stále označovány jako svobodné matky. Ačkoliv mají po svém boku nějakého partnera, pořád nesou převážnou část povinností a zodpovědnosti za své děti sami. Ať už je rozhodnutí těchto žen svobodné či nikoli, je stále ovlivňováno mnoha situacemi a mnoha faktory.

Dle Možného (26) přispívala tradiční rodina ke stabilitě společnosti. Hlavně díky rodičům, kteří si vybírali budoucího partnera pro svého potomka. Dříve se rodilo hodně dětí, které dostatečně naplnily životy muže a ženy. A také víra v boha (křesťanství) mělo pro rodinu velký význam. Trvalost svazku manželského se rovnalo nejvyšší autoritě: Co bůh spojil, člověk nerozdělí.

Neúplná rodina v obecném pojetí je označována za negativní jev. Ke vzniku neúplných rodin dochází z mnoha příčin, například úmrtím rodiče, svobodný rodič, rozvod, nebo úplná rodina nikdy nevznikla. Počet neúplných rodin v ČR stoupá především z důvodu narůstající rozvodovosti a poklesu sňatečnosti. Výchova v neúplné rodině se může pojit s řadou různých problémů, například absence mužského/ženského vzoru, špatná ekonomická situace a jiné (25).

Pojem „neúplná rodina“ v sobě nese již určitý prvek hodnocení. Tím, že definuje negativně, vymezuje rodinu s jedním rodičem oproti rodině, kde trvale žijí otec i matka, a naznačuje, že té první něco podstatného chybí. Rodiny s jediným rodičem jsou obecně považované za handicapované v tom, jak zvládají výchovu a péči o děti. Bývají relativně častými klienty orgánů sociálně-právní ochrany dětí, dětských krizových center i rodinných terapeutů či poradců. Dětem sólo rodičů hrozí dokonce několikanásobně vyšší riziko, že budou z rodiny odebrány do ústavní péče (28).

ČSÚ (4) uvádí, že v ČR v roce 2014 rodiny vedené jedním rodičem, kde jsou přítomné závislé děti, tvoří téměř 34,6% všech rodin ohrožených chudobou. Osamělé rodičovství je přítom silně genderovaná zkušenost, která s větší pravděpodobností dopadá na ženy. Ty tvoří 90 % z osob, jež vedou domácnosti, kde je přítomný pouze jeden rodič. Současný demografický vývoj přitom naznačuje, že počet rodičů samoživitelů (spíše tedy matek samoživitelek) bude narůstat.

Tato skutečnost je způsobena především dvěma faktory. Trvajícím vysokou rozvodovostí, každé druhé manželství v současné době končí rozvodem. Primárními pečovatelkami o děti narozené v manželství se přitom stávají v drtivé většině ženy. Druhým faktorem je rostoucí počet dětí narozených mimo manželství (8).

Možný (26) uvádí tři nejčastější příčiny samoživitelství z jeho pohledu. Důsledek rozvodu či rozpadu partnerství, mimomanželská plodnost, nebo ovdovění.

Například Novák (32) uvádí, že hlavní příčiny dlouhodobých rozvatů mezi partnery, které ve většině případů končí rozvodem a stávají se samoživiteli je hned několik. Rozdílné názory na trávení volného času, nedostatek společných zájmů, rozdílné názory na práva a povinnosti v domácnosti, mimomanželský vztah partnera, rozpory ve finančním hospodaření.

Jako další možné příčiny uvádí Novák (32) nespokojenost v intimním soužití, hrubé jednání jednoho z partnerů, rozdílné názory na výchovu dětí, charakterové vady partnera, žárlivost, různé druhy závislostí (alkohol, kouření, návykové látky a jiné), či neplodnost.

1.1.3 Finanční situace matek samoživitelek

Český sociální systém pracuje s kategorií osamělých rodičů a matek samoživitelek, nicméně speciální podpory v jejich životní situaci nejsou v sociální politice nikterak veliké. Český sociální systém se na matky samoživitelky zaměřuje pouze, pokud se jejich příjmy pohybují okolo životního minima (42).

Česká republika finančně spíše znevýhodňuje tradiční model rodin s malými dětmi, uvádí, že muž je živitel a žena je pečovatelka (8). Jak uvádí ČSÚ (4) podíl osob ohrožených sociálním vyloučením za rok 2015 (ohrožení příjmovou chudobou, materiální deprivací či nízkou pracovní intenzitou) je 14,8%. Z neúplných rodin je sociálním vyloučením ohroženo 45,3%, z úplných oproti tomu jen 12,2%.

Pomoc státu bychom mohli rozdělit dle Smutkové (40) do tří větších skupin, které se dále dělí, dle zaměření na určité potřeby. První skupinu tvoří sociálně psychologická opora. Tedy poradny pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy, dále svépomocné skupiny, podpora komunity a víkendová rodinná pomoc. Druhou skupinu tvoří sociální opora materiální, tedy sociální byty, azylové domy, domy na půl cesty a potravinové banky. Třetí skupinou je materiální pomoc. Zde lze provést ještě další dělení.

Jak uvádí Smutková (40), tuto pomoc lze rozdělit na finanční podporu příjmovou, tzn. podpora formou dávek státní sociální podpory a finanční podporu nepřímou, to znamená takovou pomoc státu, která se snaží podpořit nezávislost rodin v oblasti ekonomické a sociální. Například odpočet daně na vyživované dítě, sleva na dani pro dospělého osobu, či další druhy daňových úlev.

Zákoník práce (3) se dotýká specifických opatření vztahujících se k rodičům samoživitelům významně pouze v souvislosti s pracovními podmínkami zaměstnankyň tedy matek, zaměstnanců pečujících o dítě a o jiné fyzické osoby (§ 240): *Osamělé zaměstnankyně a zaměstnanci (tj. rodiče samoživitelé), kteří pečují o dítě mladší 15 let, nesmějí být vysíláni na pracovní cestu mimo obvod obce svého pracoviště nebo bydliště bez svého souhlasu. Zaměstnavatel je povinen přihlížet při zařazování zaměstnanců do směn též k potřebám zaměstnankyň a zaměstnanců pečujících o děti. Požádá-li zaměstnankyně nebo zaměstnanec pečující o dítě mladší než 15 let o kratší pracovní dobu nebo jinou vhodnou úpravu stanovené týdenní pracovní doby, je zaměstnavatel povinen žádosti vyhovět, nebrání-li tomu vážné provozní důvody.*

Dle MPSV ČR (28) mohou čerpat sólo rodiče různé druhy podpor státu, například vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství, peněžitá pomoc v mateřství, porodné, ošetrovné, rodičovský příspěvek, pohřebné, dávky sociální podpory dle zákona č. 117/1995 Sbírky (přídavek na dítě), dávky nemocenského pojištění dle zákona č. 187/2006 Sbírky, finanční zabezpečení z důvodu dočasné pracovní neschopnosti, náhradu mzdy při dočasné pracovní neschopnosti, orientační výši této dávky lze zjistit na adrese <http://www.mpsv.cz/cs/11584>. Dále pak dávky pro osoby se zdravotním postižením, dle zákona číslo 329/2011 Sbírky, jde o příspěvek na mobilitu a příspěvek na zvláštní pomůcku. Dávky pro rodiny v hmotné nouzi dle zákona číslo 111/2006 Sbírky, zde se jedná o příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádnou okamžitou pomoc.

Je důležité, aby matky samoživitelky dokázaly vidět, do jakých důsledků je může finanční tíže dostat. Pod tlakem existenčního strachu se obtížně myslí na zdánlivý luxus času na péči o sebe, který je ale nesmírně důležitý. Pokud se totiž matka vyčerpá, pak ji zabrzdí či zastaví únava, deprese nebo tělesné onemocnění.

Nedostatek energie, nevyspalost a problémy s pozorností mohou navíc zvýšit riziko pracovních chyb, které mohou v nejhorších případech vyústit až ke ztrátě zaměstnání, čímž by se bludný kruh nedostatečných finančních prostředků uzavřel (35).

1.1.4 Postavení matek samoživitelek na trhu práce

Situace samoživitelek se radikálně liší na základě toho, jaké mají zaměstnání, jak velké a zdravé mají děti, zda disponují vlastním bydlením nebo jak velkou mají širší rodinu a zda je v jejich dosahu. Setkat se tak můžeme stejně s ženami, pro něž jejich samoživitelství (už) není podstatné, protože mají dobře placenou práci a jejich děti nepotřebují tolik péče, jako se ženami, které jsou nuceny mít dvě zaměstnání a žijí bez jakýchkoli finančních rezerv, a bohužel i s těmi, které mají tu „smůlu,“ že mají malé děti, bydlí v regionu, kde je vysoká nezaměstnanost, a které jsou odkázány na pomoc azylových domů (11). Ženy v ČR jsou celkově považovány za rizikovou skupinu ohroženou vyšší nezaměstnaností (18).

Dle Dudové (5) i s ohledem na význam příjmu matek samoživitelek pro zabezpečení jejich domácnosti jsou tyto ženy v porovnání se ženami z dvouprůměrných domácností ekonomicky aktivnější, zároveň jsou ale samoživitelky více ohroženy nezaměstnaností. Výzkumy prokazují, že nezaměstnanost osamělých matek je ve všech státech Evropy statisticky vyšší než nezaměstnanost žen z dvouprůměrných domácností.

Pfeiferová (33) upozorňuje na to, že se samoživitelky setkávají s podobnými bariérami při hledání práce jako ženy, které partnery mají. Při hledání je často vyřazuje už jen to, že jsou ženami, a fakt, že jsou matkami. Zaměstnavatelé je tedy vidí jako pečovatelky a obávají se jejich častější nepřítomnosti z důvodu nemoci dítěte, starosti o domácnost atp. Samoživitelky jsou navíc znevýhodněny absencí partnera a v mnohých případech nemají tyto ženy ani možnost hlídání, což jim také snižuje šanci na nalezení vhodného zaměstnání, protože nemohou například chodit na noční směny nebo vyjíždět na častější pracovní cesty.

Kuchařová (20) ve svém výzkumu uvádí, že největším obtížím čelí matky samoživitelky, jež se na trh práce vrací po mateřské a rodičovské dovolené. Většina zaměstnání těchto žen, jim bohužel neumožňuje vrátit se zpět na jejich původní pracovní pozici, zůstat ve své profesi a tím si budovat svůj lidský kapitál. Mnoho potíží mají také s budováním vlastní kariéry. Na vyšších pracovních pozicích mají tyto ženy nízké zastoupení.

Dle Pfeiferové (34) matky samoživitelky nesou velkou odpovědnost nejen za sebe, ale hlavně za své děti. Musí čelit nátlaku ze strany společnosti, zároveň zastupují roli dvou živitelů rodiny, ale jen s polovičním příjmem vůči úplným rodinám. Hlavní zodpovědností samoživitelky je uživit rodinu a zastat funkci živitele. „*Rodičovství je pro ženy na českém trhu práce jednoznačným handicapem.*“ (19, s. 94).

Pfeiferová (34) také uvádí, že pohyb matek samoživitelek na trhu práce je určován dvěma druhy podmínek. Subjektivní podmínky zahrnují preference žen, co se týče péče a práce, jejich profesní i rodičovské aspirace, či práci na rozvoji vlastního lidského kapitálu. Objektivní podmínky, zahrnují především situaci na trhu práce (míru nezaměstnanosti, míru genderových nerovností, přístup zaměstnavatelů, eliminaci diskriminačních praktik, praxi politik přátelských rodině), ale také dostupnost zařízení péče o malé děti, které v případě absence dalších pečovatелů sehrávají pro pohyb žen na pracovním trhu zásadní roli. Pfeiferová (34) poukazuje na to, že pro ženy samoživitelky jsou při hledání zaměstnání klíčové především tři faktory:

A) Možnost sladit práci a rodinu. Nároky, které ženy na své zaměstnání mají, se často odvíjejí od objektivních bariér v podobě omezení provozní doby zařízení péče o děti či vzdálenosti bydliště. Kompatibilita práce a péče je matkami samoživitelkami dosahována především prostřednictvím vhodného nastavení pracovní doby (například flexibilní pracovní doba). Volba zaměstnání v místě bydliště, anebo výběr zaměstnavatele, který umožňuje přizpůsobení pracovního režimu potřebám matek samoživitelek (například využitím firemní školky).

B) Finanční ohodnocení práce. Požadavek na možnost skloubení práce a rodiny je vlastní všem zaměstnancům. Matky samoživitelky ale v porovnání s ostatními skupinami zaměstnanců čelí specifické situaci (často) jediného živitele rodiny.

Jejich příjem se stává hlavním příjmem pro zabezpečení celého chodu domácnosti. I z tohoto důvodu nalezneme mezi matkami samoživitelkami jen malý počet žen pracujících na částečný úvazek. Naopak matky samoživitelky často k plnému úvazku volí i další typy přivýdělku ve formě nárazových brigád.

Riziko chudoby matek samoživitelek a jejich dětí je zapříčiněno i genderovými bariérami na trhu práce. Jak uvádí analýza Proequality (36), zaměstnanost žen je v porovnání s muži stále nižší. Zatímco zaměstnanost mužů činí 75 %, u žen tato míra dosahuje pouze 58 %. Materství samo o sobě v české společnosti působí jako znevýhodňující aspekt při přijímání do zaměstnání. Rodiny matek samoživitelek jsou přitom na příjmu ženy existenčně závislé.

C) Seberealizace, dle Pfeiferové (34) tento požadavek zůstává v případě samoživitelek marginalizován na úkor obou předešlých faktorů. Nároky, které jsou spojené se samoživitelstvím vedou často k upřednostnění existenčního zabezpečení domácnosti před individuálními zájmy žen.

Dudová (5) poukazuje rovněž na to, že i matky samoživitelky si v rámci své životní situace budují specifický pozitivní přístup ke svému zaměstnání. Zaměstnání je pro tyto ženy často jediným místem sociálních kontaktů. Ženy samotné si uvědomují často ostřejší očekávání, jež jsou na ně jako na potenciálně „problémové“ zaměstnankyně kladeny, a snaží se redukovat své absence. Samoživitelky jsou často hrdé na to, že dokážou uživit své děti a nespolehnou se příliš na pomoc od státu.

Dle Hasmanové Marhánkové (10) mezi rodiči samoživiteli nalzáme stabilně i určitý podíl mužů-otců. Jejich situace je ale většinou odlišná než v případě žen. To se týká především jejich postavení na trhu práce, výše příjmu i bariér, kterým v zaměstnání muži čelí. I přesto, že se jedná o skupinu rodičů, kterou bychom neměli ignorovat, samoživitelství stále zůstává dominantně ženskou zkušeností, která je, i z důvodu její genderovanosti, doprovázena specifickými dopady na každodennost žen a jejich dětí.

1.2 Vliv sociální patologie na rodinu

Sociální patologie (*z řeckého pathos, utrpení, choroba*) je souhrnné označení pro nezdravé, abnormální a obecně nežádoucí společenské jevy, tzn. společensky nebezpečné, negativně sankciované formy deviantního chování, které není v souladu s morálními, sociálními či právními normami společnosti.

Zabývá se rozborem příčin, které vedou ke vzniku sociálně patologických jevů, v některých případech dokonce stanovuje preventivní a korektivní postupy (21).

Sociální patologie je výrazem pro vědní disciplínu, studijní předmět a společensky nežádoucí jevy ve společnosti. Zkoumána je v rámci mnoha oborů. Kriminologie, psychologie (forenzní psychologie, psychopatologie, psychiatrie), biologie, medicíny, sociologie, sociální pedagogiky, sociální práce a jiných věd (6).

Obecně je to chování jedince, které je charakteristické především nezdravým životním stylem, nedodržováním nebo porušováním sociálních norem, zákonů, předpisů a etických hodnot. Chování, které vede k poškozování zdraví jedince, prostředí, v němž žije, pracuje a ve svém důsledku pak k individuálním, skupinovým či celospolečenským poruchám a deformacím (7).

Hroncová (13) označuje příčiny sociálně patologických jevů jako poruchy socializační funkce rodiny. Rodiče se nemohou o své dítě starat z důvodu nemoci, či pracovních překážek. Rodiče se nedokáží o své dítě starat z důvodu nezralosti, mentální a sociální nezpůsobilosti anebo se rodiče nechtějí o své dítě starat z důvodů mravních či charakterových nedostatků. Nepřípravenost rodičů na výchovu či špatně zvolený výchovný styl může sehrát velmi negativní roli v procesu socializace a zdravého vývoje dítěte.

Dle Leinové (22) lze sociální patologii rozdělit na základě předmětu zkoumání. Jednotlivé okruhy, jež zahrnují specifické znaky, jsou jimi například:

- závislosti (alkohol, drogy, gambling, workoholismus, náboženský fanatismus)
- vandalismus, delikvence a kriminalita
- sexuální aberace (pedofilie, nekrofilie, zoofilie, hypersexualita, voyerismus)
- záškoláctví, lhaní, prostituce, sekty
- týrání, zanedbávání, zneužívání
- násilí, agresivita a šikana
- poruchy chování zapříčiněné duševní poruchou
- ohrožení mravnosti a výchovy mládeže
- xenofobie, rasismus, intolerance
- sebevražedné tendence a sebepoškozování

Lidská přirozenost je chtít stále více, být nespokojený s tím co mám. Je tedy třeba se ptát, proč jsou lidé konformní, spíše než proč se chovají deviantně. Správné fungování mechanismů vnitřní sociální kontroly je pro společnost nejlepší zárukou, že jedinec nebude porušovat normy, je to zároveň způsob nejefektivnější a nejlevnější. Přímá kontrola znamená vnější dohled ve smyslu prevence i sankcí ve vztahu ke konformnímu chování, na kterém se podílí zejména rodiče, učitelé, vrstevníci a další institucionální složky. Nepřímá kontrola je aplikována prostřednictvím citových vazeb jedince ke svým blízkým, kdy raději volí konformní jednání. (30)

1.2.1 Příčiny vzniku sociálně patologických jevů

Krizové situace v manželství a partnerství patří bezesporu nejen mezi nejčastější, ale také mezi nejintenzivněji prožívané krizové události vůbec. Zasahují člověka mnohdy nepřipraveného a bez předchozích varovných signálů. WHO, Světová zdravotnická organizace, řadí partnerské rozvraty, rozvody a krize mezi nejvýraznější stresové životní události (3). Rozvod představuje velkou psychickou zátěž a stres pro všechny zúčastněné strany. Mnohdy dochází k situacím, kdy jsou partneři natolik emočně zaměstnáni rozvodovým procesem, že zapomínají na vnímání a prožívání svých dětí. Zvláště k dětem bychom měli být v tomto období velmi šetrní, neboť to, jakým způsobem odloučení rodičů probíhá, může výrazně ovlivnit jejich budoucí život. Přestože zájem a blaho dítěte je podle Úmluvy o právech dítěte a zákona o sociálně-právní ochraně dětí jedním z nejdůležitějších věcí, často se na něj zapomíná (28).

Kořa (15) spatřuje primární funkci rodiny v tom, že už od narození ovlivňuje vývoj jedince, vytváří citové vazby, které mají dlouhodobý vliv a zapisují se trvale do duševního života dítěte. Zprostředkující funkci poznává v předávání základní stupnice hodnot jedinci. Socializační funkce rodiny jsou velice široké. Rodina zajišťuje uspokojení biologických potřeb dítěte, podmínky pro jeho zrání a růst, ale připravuje jej také na přijetí rolí a vzorů jednání.

Neúplnost rodiny, dle Krause (17) jde o charakteristický znak současné rodiny, která se stává citlivější na nejrůznější vnitřní otřesy a jakékoliv konflikty či problémy ji vychylují z rovnováhy. Není tak schopna zajistit všechny vzorce chování. Absence sociální role (matky, otce) a jejich vzorců chování může mít zásadní vliv na pozdější rozvoj deviantního jednání. Říčan (38) uvádí, že velký problém současnosti představují internet či počítačové hry, smazávají rozdíly mezi virtuálním prostředím a realitou. Zde převládají témata jako násilí, pornografie a jiné. Mediální násilí a pornografie snižují citlivost dětí ke kultuře (k tomu, co kultivuje), oslabují smysl pro kázeň a řád, hodnotné a čisté lidské vztahy i duchovní dimenzi života. Mediální násilí vede k primitivismu, kdy holé pudy vytlačují kulturu.

Hromadné sdělovací prostředky tvoří neodmyslitelnou součást našeho života a jsou nepostradatelným prostředkem vzdělávání a výchovy, akulturace, multikulturní výchovy a socializace jedince. Obsahem jejich sdělení jsou nejrůznější informace, zprávami počínaje, přes sportovní, kulturní a výchovně vzdělávací programy až po nejrůznější americké telenovely nevalné úrovně. Jejich vliv na celou společnost neustále roste (17).

Životní prostředí a styl života hrají roli při rozvoji poruch chování, zpravidla se to týká městského prostředí, kde například nefunguje neformální společenská kontrola, dochází k zániku tradičních autorit nebo k poklesu významu institutu sousedství. Toto vše ve svém důsledku přispívá k nárůstu nejrůznějších forem asociálního chování a tím přispívá ke vzniku SPJ (13). Vrstevnické skupiny, které poskytují přiměřenou míru podpory na straně jedné, a na straně druhé vytyčují přesná pravidla jejich chování. Velice důležitými znaky jsou vliv na rozvoj osobnosti, cíle a normy, kterými se jejich členové řídí a jaké hodnoty vyznávají.

Z pohledu sociální patologie je vrstevnická skupina důležitá pro jedince pocházejících z dysfunkčních rodin, nežli pro ty, kterým rodiče poskytují přiměřenou podporu, pocit bezpečí a v dostatečné míře podporují uspokojování jejich potřeb. Delikventní party se scházejí na sídlištích, v parcích, nebo dětských hřištích, kde holdují alkoholu, drogám a domlouvají si páchání trestné činnosti.

Spouštěcím mechanismem bývá upoutání pozornosti, nedostatek peněz, nuda, či trávení volného času bez jakékoliv kontroly rodičů (13).

Souhrnné zjištění Amata (1), že děti z rozvedených rodin si vedou obvykle hůře v měřítkách sledujících školní výsledky, problémy s chováním, emoční pohodu, sebevědomí a vztahy s vrstevníky. Amato také uvádí, že oproti dětem žijícím s oběma biologickými rodiči mají děti rozvedených rodičů oslabenou citovou vazbu k matkám i otcům. Některé nepříznivé jevy spojené s rozvodem rodičů přetrvávají až do dospělosti. Jeden z nejvýznamnějších faktorů psychické a emoční pohody dítěte je kvalita rodičovské péče. Amato přisuzuje snížené rodičovské kompetence skutečnosti, že sólo rodiče musí vynaložit obrovské množství času a energie na zajištění základních potřeb rodiny a na výchovu dítěte jim tedy zbývají jen omezené zdroje. Dalším faktorem, který rodičovské kompetence narušuje, je vedle chronického přetížení a vyčerpání i deprese. Dalším negativním faktorem je stres, který dítě zažívá. Jeho zdrojem může být například změna bydliště (a tím i ztráta podpůrné sociální sítě) v důsledku rozchodu partnerů. Nejčastější a nejvýznamnější příčinou stresu dítěte bývá konflikt mezi rodiči, který je často průvodním jevem rozpadu rodiny (1).

1.2.2 Prevence sociálně patologických jevů

Prevence sociálně patologických jevů je chápána jako proces, který patří mezi základní aktivity každé výchovně-vzdělávací instituce. Proces prevence sociálně patologických jevů by měl být součástí každého výchovného působení, prostřednictvím budování pevného hodnotového systému, mravních zásad i rozumových schopností, jež děti mobilizují v určitých krizových situacích.

Základními preventivními opatřeními jsou poradenská činnost, preventivní programy, společenská podpora poskytovaná odborníky ale i osobami blízkými. Nejdůležitějším bodem prevence je informovanost (14).

V kontextu sociální práce je prevence souborem opatření, jimiž se předchází sociálnímu selhání, zejména těm typům, které ohrožují základní hodnoty společnosti. Sociální služby jsou zaměřeny na pomoc a podporu jednotlivým členům rodiny a/nebo rodině jako celku nacházejícím se v nepříznivé sociální situaci za účelem prevence sociálního vyloučení (18).

Dále je v této souvislosti důležité zmínit § 32, zákona 108/2006 o sociálních službách (2), který definuje a typologizuje služby sociální prevence. V díle 4, od §53 jsou služby sociální prevence vyjmenovány. Například raná péče, telefonická krizová pomoc, azylový dům, dům na půl cesty, kontaktní centrum, krizová pomoc, nízkoprahová denní centra, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, noclehárny, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi a jiné. Účinnost prevence je závislá na komplexnosti, vzájemné propojenosti a spolupráci.

Primární prevence v rodině by měla být důsledná, systematická s cílevědomou výchovou dětí. V tomto prostředí je velmi důležitá harmonizace rodiny a komunikace mezi jednotlivými členy. Pozitivní trávení volného času napomáhá předcházet rizikům vzniku sociálně patologického jevu. Důležitou součástí výchovy je posilování sebevědomí našich dětí, pocit bezpečí a jistoty. Vzájemná důvěra a naslouchání utvrzují naše děti, že jsou důležitou a nedílnou součástí rodiny (31).

Primární prevencí ve škole je snahou předejít sociálně deviantnímu chování v rámci celé společnosti a vytvořit takové podmínky, aby se zabránilo vzniku dalších patologických jevů. Základním principem uplatňovaným školami je výchova všech žáků ke zdravému životnímu stylu a osvojení si žádoucích sociálních dovedností prostřednictvím různých volnočasových aktivit, které vedou k dodržování určitých společenských pravidel, zdravého rozvoje osobnosti, k odpovědnosti za sebe a své jednání (29).

Sekundární prevence, v případě, že existují rizika a signály negativního vývoje jedince či sociální skupiny, nastupuje sekundární prevence, která se zaměřuje na rizikovou skupinu zvláště ohroženou negativním jevem. Terciární prevence je zaměřena na jedince, u nichž se negativní či nežádoucí sociálně patologický jev již projevil.

Cílem je zmírnit následky negativního jevu a předejít jeho recidivě. Jedná se hlavně o komplexní péči o děti a mládež s poruchami jednání, tak abychom předcházeli vzniku či rozvoji rizikového chování pomocí například včasné intervence nebo poradenstvím (29).

Cílové skupiny prevence

- obecné - děti, mládež dospělí, senioři, ...
- rizikové skupiny – skupiny ohrožené výskytem sociální deviace
- recidivující skupiny – skupiny s výskytem sociální deviace

2 Cíl práce

Hlavním cílem bakalářské práce bylo zjistit výskyt a rizika sociálně patologických jevů u matek samoživitelek, které mají jedno či více dětí a jsou bez jakékoliv pomoci prarodičů. Sóló rodičovství je v současné době často diskutovaným a stále aktuálním tématem. Svou prací bych proto chtěla poukázat na tíživou situaci matek samoživitelek, na výskyt sociálně patologických jevů v neúplné rodině a vliv těchto jevů na sóló rodiče a jejich děti.

2.1 Výzkumné otázky

V souvislosti s cílem bakalářské práce bylo stanoveno pět výzkumných otázek.

Jaká je příčina, že se žena stala matkou samoživitelkou?

Jaká je finanční situace matky samoživitelky?

Jaké žena zaujímá postavení na trhu práce a zda je nějak znevýhodněná?

Jaké sociálně patologické jevy ovlivňují život matky samoživitelky?

Jaké dopady mají sociálně patologické jevy na děti matky samoživitelky?

3 Metodika

Teoretická část bakalářské práce byla zpracována na základě prostudování současné odborné literatury, domácích i zahraničních periodik, odborných sociologických výzkumů a webových stránek zabývajících se problematikou sólo rodičovství a SPJ.

Ke zpracování praktické části bakalářské práce byla zvolena kvalitativní výzkumná strategie. Dle Švaříčka (43) je kvalitativní přístup proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založený na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem a cílem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum je za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu. Snaží se zjistit důvod chování lidí, jejich konání a motivaci. *“Kvalitativní přístup je přístupem využívajícím principů jedinečnosti, neopakovatelnosti, kontextuálnosti, procesuálnosti a dynamiky a v jeho rámci cíleně pracujeme s reflexivní povahou jakéhokoli zkoumání“* (27, s. 18).

Základní zaměření kvalitativního výzkumu je dáno relativně obecnými otázkami, které se mají testovat. Jak se výzkum rozvíjí, otázky se upřesňují nebo se generují nové, které probíhající výzkum podrobněji specifikují. V empirickém výzkumu tvoří hlavní skupinu metod sběru dat naslouchání vyprávění, kladení otázek lidem a získávání jejich odpovědí. Pokud nás zajímá, co si lidé myslí, jak se cítí, pak interview je nejlepší možná volba (12).

Z kvalitativních metod byla zvolena a použita metoda dotazování, technikou polostrukturovaných rozhovorů s pětici matek samoživitelek. Dle Hendla (12) se tento rozhovor vyznačuje polostrukturovaným dotazováním, které má definovaný účel, určitou osnovu a pružnost celého procesu získávání informací. *„Polostrukturovaná varianta interview v zásadě kombinuje výhody a minimalizuje nevýhody obou krajních forem rozhovoru, tj. volného, nestrukturovaného a strukturovaného. Rámcově řečeno, jistá volnost se jeví jako vhodná k vytvoření přirozenějšího kontaktu tazatele s informantem, do jisté míry se dají akceptovat jeho osobnostní specifika, komunikace může lehčeji plynout atp.“* (37, s. 111).

3.1 Analýza a zpracování dat

Výzkum probíhal formou rozhovorů s komunikačními partnerkami, které vyjádřily svůj souhlas s provedeným výzkumem a uskutečněnými rozhovory. Výzkum byl realizován v období podzim/zima roku 2015. Rozhovory s komunikačními partnerkami byly zaznamenány pomocí audiozáznamu. Získaná data byla přepsána do elektronické podoby, následně pročištěna a dále analyzována pomocí metody vytváření trsů. *„Metoda vytváření trsů slouží k tomu, abychom seskupili a konceptualizovali určité výroky do skupin, dle rozlišení určitých jevů, místa, případů atd. Tyto skupiny (trsy) by měly vznikat na základě vzájemného překryvu (podobnosti) mezi identifikovanými jednotkami. Tímto procesem vznikají obecnější, induktivně zformované kategorie, jejichž zařazení do dané skupiny (trsu) je asociováno s určitými opakujícími se znaky, určitým charakteristickým uspořádáním atd.“* (27, s. 221).

3.2 Výzkumný soubor

Cílová populace výzkumného souboru byla tvořena komunikačními partnerkami, matkami samoživitelkami. Ženy byly vybrány záměrným (účelovým) výběrem. *„Tato metoda patří k nejrozšířenějším, výzkumník cíleně vyhledává účastníky výzkumu podle určitého kritéria, které si sám stanoví“* (27, s. 137). Základním kritériem výzkumu bylo, že ženy pečují o své dítě (děti) zcela samostatně, bez jakékoli pomoci rodiny.

Základním souborem výzkumu pro rozhovory bylo pět žen, matek samoživitelek z českobudějovického regionu. Věkové rozmezí matek samoživitelek bylo 29-39 let. Dvě komunikační partnerky jsou svobodné a nezaměstnané a každá z žen má jedno dítě (KP1, KP2). Další dvě komunikační partnerky jsou rozvedené (KP3, KP4). Z toho je jedna nezaměstnaná, má jedno dítě (KP3), jedna pracuje na částečný úvazek a má děti dvě (KP4). Poslední komunikační partnerka je vdova, má dvě děti a pracuje na plný úvazek (KP5).

Tabulka číslo 1 byla vytvořena pro zřehlednění všech uvedených údajů výzkumného souboru.

Tabulka 1 - výzkumný vzorek

	Věk KP	Rodinný stav	Počet dětí	zaměstnanost
KP 1	29	svobodná	1	nezaměstnaná
KP 2	33	svobodná	1	nezaměstnaná
KP 3	36	rozvedená	1	nezaměstnaná
KP 4	37	rozvedená	2	částečný úvazek
KP 5	39	vdova	2	zaměstnaná

Zdroj: Vlastní výzkum

4 Výsledky

V této části bakalářské práce jsou vyhodnoceny rozhovory s komunikačními partnerkami, matkami samoživitelkami, které žijí bez jakékoli pomoci prarodičů, mají jedno či více dětí a v jejich současné životní situaci se vyskytla určitá rizika sociálně patologických jevů. Výzkum byl zaměřen na příčinu vzniku sólo rodičovství, na výskyt sociálně patologických jevů v neúplných rodinách matek samoživitelek a na možná rizika mající dopad na život těchto matek a jejich dětí.

Výsledky jsou rozděleny do pěti okruhů: *a) příčiny sólo rodičovství, b) příjmy matek samoživitelek, c) postavení matek samoživitelek na trhu práce a časté důvody znevýhodňující pracovní možnosti, d) sociálně patologické jevy ovlivňující matky samoživitelky, e) dopady SPJ na děti sólo rodičů.*

Data z uskutečněných rozhovorů jsou zanesena a okomentována v očíslovaných trsech. Písmeno „x“ v tabulce značí shodu komunikační partnerky s uvedenou otázkou. Všechny provedené rozhovory byly uskutečněny po vzájemné domluvě v domácím prostředí komunikačních partnerek.

K etice výzkumu bych ráda uvedla, že všechny komunikační partnerky udělily informovaný souhlas s výzkumem. Všechny ženy byly o výzkumu řádně poučeny, zároveň byly informovány, jak bude naloženo se získanými informacemi a udělily svůj souhlas s pořízením audiozáznamu a se zveřejněním získaných informací.

4.1 Osobní charakteristiky komunikačních partnerek

Ve stručnosti krátce představím životní situaci komunikačních partnerek, jejich současný stav a krátkou osobnostní charakteristiku. Přepisy rozhovorů se všemi komunikačními partnerkami jsou uvedeny jako přílohy bakalářské práce.

Komunikační partnerka 1, svobodná matka, 29 let, syn (4 roky), vyučená v oboru kuchař/číšník, v současné době nezaměstnaná. Žije sama se svým synem v podnájmu. Rodina se k ní otočila zády ze strachu o svůj majetek, když si našla nového partnera, notorického alkoholika a gamblera. S ním počala svého syna. Poté, kdy ji přítel psychicky i fyzicky týral, ponižoval a dostal do velmi těžké finanční situace, rozhodla se, že ho opustí a stane se raději svobodnou matkou. Rodinné vztahy do současnosti nejsou navázány.

Komunikační partnerka 2, svobodná matka, 33 let, dcera (7 let), středoškolské vzdělání ekonomického směru, v současné době nezaměstnaná. Bývalý partner těžký alkoholik, připravil KP2 o dům, osobní automobil a rodinnou chatu. Zpřetrhal všechny rodinné vztahy a utekl. Na základě těchto událostí se otočila rodina ke KP2 zády, ta zůstala bez pomoci a bez střechy nad hlavou se svou dcerou. Přístřeší jim poskytl azylový dům, ve kterém v současné době přebývají.

Komunikační partnerka 3, rozvedená, 36 let, dcera (8 let), středoškolské vzdělání, v současné době nezaměstnaná. Bydlí v podnájmu se svou dcerou. Bývalý manžel (toho času ve výkonu trestu za větší krádeže a výtržnictví) ji psychicky a fyzicky týral. KP3 je vyléčená alkoholička. V době závislosti na alkoholu svou dceru zanedbávala, ta byla svěřena do péče otce KP3. Poté co byla propuštěna z léčebného ústavu, byla jí dcera svěřena zpět do osobní péče. KP3 je díky svému exmanželovi velmi zadlužená. Kromě tatínka, který žije v Německu a rodinné vztahy neudrhuje, žádné jiné příbuzné nemá.

Komunikační partnerka 4, rozvedená, 37 let, dcera a syn (8 a 11 let), základní vzdělání, v současné době zaměstnaná na částečný úvazek v úklidové firmě. Se svým manželem se rozvedla, protože ji i děti fyzicky napadal, nepřinášel do domácnosti žádné peníze, vodil si domů opilé kamarády a zadlužil díky alkoholu svou rodinu, která přišla díky exekuci o byt i osobní automobil. KP4 zůstala se svými dětmi sama v podnájmu. Kromě svých dvou dětí žádnou rodinu nemá. Výchovu dětí příliš nezvládá a v současné době se o její děti zajímá sociální péče na základě anonymního udání, že KP4 své děti zanedbává.

Komunikační partnerka 5, vdova, 39 let, syn a dcera (9 a 12 let), středoškolské vzdělání zdravotnického směru, v současné době zaměstnána jako zdravotní sestra. KP5 bydlí se svými dětmi v malém rodinném domě. Poté co se šťastně vdala, založila rodinu a vrátila se po rodičovské dovolené zpět do práce, onemocněl jí manžel těžkou chorobou, na jejíž následky zemřel. KP5 zůstala sama se svými dětmi, žádné jiné žijící rodinné příbuzné nemá. KP5 těžko zvládá skloubit pracovní povinnosti s rodinnými záležitostmi, péčí o děti a finančními výdaji. Hrozí jí exekuce na dům a vystěhování.

4.2 Výsledky rozhovorů

První okruh otázek byl zaměřen na vznik sólo rodičovství.

Trs 1 popisuje důvody, proč se matky rozhodly vychovávat své děti bez pomoci svého životního partnera. V tabulce níže jsou uvedeny nejčastější příčiny rozpadu vztahu komunikačních partnerek.

Tabulka 2: Trs 1 - Důvody vzniku sólo rodičovství

	KP 1	KP 2	KP 3	KP 4	KP 5
Závislost partnera	x	x	x	x	
Násilí a agresivita	x		x	x	
Dluhy a nedostatek financí	x	x	x	x	
Nefunkčnost partn. vztahu	x		x	x	
Týrání a zanedbávání dětí	x	x	x	x	

Zdroj: Vlastní výzkum

Jednou z nejčastěji se opakujících odpovědí na otázku Jaký byl důvod, že matka zůstala sama se svým dítětem (dětmi)? Čtyři komunikační partnerky (KP1, KP2, KP3, KP4) uvedly, že to byla závislost partnera. Druhým nejčastěji se opakujícím důvodem byla dluhová situace a nedostatek finančních prostředků na chod domácnosti. Komunikační partnerka 4 odpověděla na tuto otázku: „*Když mi manžel chodil každý den domů opilý, vodil si s sebou kamarády a z jeho výplat jsem neviděla několik měsíců ani korunu, to už se nedalo vydržet. Kdybychom byli jen sami dva, ale máme malé děti.*“ Komunikační partnerka 2 vypověděla: „*Partnerovo pití mě srazilo na kolena, nejen že mě připravil o vztahy s mou rodinou, ale díky jeho chlastu jsem přišla o dům, auto a chatu mých rodičů. Zadlužená jsem na několik let.*“ Čtyři komunikační partnerky (KP1, KP2, KP3, KP4) shodně uvádějí, že fyzické i psychické týrání dětí i jich samotných byl nejdůležitější faktor, proč svého partnera nakonec opustily. Komunikační partnerka 1 odpověděla: „*To, že mi několikrát nafackoval, když byl opilý, se vydržet dalo. Ale když vtáhne ruku na malé bezbranné dítě, to ne!*“

Komunikační partnerky (KP1, KP3, KP4) ve svých výpovědích uvedly, že jedním z dalších důvodů bylo značné násilí partnera a vysoká agresivita spojená s alkoholovou či jinou závislostí. Ve stejné míře mohou za rozpad vztahu i nefunkčnost společné komunikace, časté hádky, neshody a odcizení se jeden druhému. Komunikační partnerka 5 na tuto otázku nemohla uvést ani jeden důvod uvedený v tabulce. Sóló rodičem se stala nedobrovolně, důvodem bylo úmrtí manžela.

Druhý okruh otázek byl zaměřen na ekonomickou situaci matek samoživitelek.

Trs 2 ukazuje, jaké příjmy mají ve skutečnosti matky pečující o své děti. Příjmy jsou uvedeny (vyjádřeny) v dávkách, nikoli v hodnotách (penězích).

Tabulka 3: Trs 2 - Měsíční příjmy matek samoživitelek

	KP 1	KP 2	KP 3	KP 4	KP 5
Mzda/plat				x	x
Podpora v nezaměstnanosti	x	x	x		
Přídavek na dítě	x	x	x	x	x
Příspěvek na bydlení	x		x	x	x
Příspěvek na živobytí		x			
Důchod (vdovský, sirotčí)					x
Ostatní dávky		x			

Zdroj: Vlastní výzkum

Na otázku jaká je vaše současná ekonomická situace ve vztahu k příjmům a výdajům domácnosti se komunikační partnerky vyjádřily takto. Všechny komunikační partnerky shodně uvedly, že od státu pobírají přídavky na děti. Čtyři komunikační partnerky (KP1, KP3, KP4, KP5) vypověděly, že pobírají od státu příspěvek na bydlení. Komunikační partnerka 3 uvedla: „*Jestli si někdo myslí, že pobírám od státu kdoví jak převratné sumy, tak to bohužel neberu, ale díky bohu alespoň za ně. Sama a bez práce bych skončila i se svou dcerou na ulici. A nikoho to nezajímá.*“

Komunikační partnerky (KP1 a KP3) uvedly jako zdroj svých současných příjmů podporu v nezaměstnanosti. Komunikační partnerka 1 uvádí: „*Je to teď poslední měsíc,*

co mám podporu, ale co budu dělat, jestli okamžitě neseženu nějakou práci nevím.“ Dvě komunikační partnerky (KP4 a KP5) uvádějí jako svůj příjem mzdu. Jedna komunikační partnerka (KP2) uvedla jako svůj příjem dávku příspěvek na živobytí spolu s doplatkem na bydlení (formou ostatních dávek). Komunikační partnerka 5 dodala k této otázce odpověď, že jestli se dá uvést jako příjem vdovský důchod a sirotčí důchod dětí, pak je to ještě její další příjem k platu.

Trs 3 uvádí nejpodstatnější část měsíčních výdajů, které jsou matky pečující o své děti povinny uhradit.

Tabulka 4: Trs 3 - Měsíční výdaje matek samoživitelek

	KP 1	KP 2	KP 3	KP 4	KP 5
Nájemné	x	x	x	x	
Náklady na domácnost	x	x	x	x	x
Stravné	x	x	x	x	x
Školní družina	x	x	x	x	x
Rodičovský fond	x	x	x	x	x
Ostatní výdaje	x	x	x	x	x

Zdroj: Vlastní výzkum

Ve vztahu k výdajům domácnosti vypověděly čtyři ženy (KP1, KP2, KP3 a KP4), že nejvyšším výdajem domácnosti je nájemné. KP5 bydlí s dětmi ve vlastním domě a nájemné nehradí. Všechny komunikační partnerky shodně uvedly, že hradí měsíční náklady na chod domácnosti. Odpověď KP4: *„Mám klasické výdaje, voda, plyn, elektrika a popelnice.“* Všechny komunikační partnerky uvádějí školné jako další výdaj. Komunikační partnerka 5 vypověděla: *„Všechno se točí jen kolem peněz, nic z nich nemám. Platím všechno dvakrát školné, družinu, jídelnu, kroužky dětem.“*

Všech pět komunikačních partnerek společně uvádí jako další měsíční výdaje stravné pro děti ve škole či školce a školní rodičovský fond na pomůcky, které děti potřebují při vyučování. Dále pak ještě uvádějí další nezbytné výdaje potřebné hlavně pro děti, které jsou v tabulce označeny jako ostatní. Například KP3 odpověděla: „Každý měsíc alespoň jednou přijde dcera, že zase potřebuje nějaké peníze do školy. Když to není výlet, tak jsou to pracovní sešity, návštěva naučných center, nebo třeba jen hloupé boty, či bačkory. Pokaždé něco a to něco stojí každý měsíc peníze, které mi pak dost chybí.“

Třetí okruh otázek byl zaměřen na ženy (matky), jejich postavení na trhu práce a jejich znevýhodnění ve vztahu k sólo rodičovství.

Trs 4 vyjadřuje, jakou formu pracovního úvazku zastávají komunikační partnerky na trhu práce v současné chvíli.

Tabulka 5: Trs 4 - Forma pracovního úvazku matky samoživitelky

	KP 1	KP 2	KP 3	KP 4	KP 5
Práce na plný úvazek					x
Práce na zkrácený úvazek				x	
Nezaměstnanost	x	x	x		

Zdroj: Vlastní výzkum

Trs 4 nám ukazuje, že tři komunikační partnerky (KP1, KP2, KP3) jsou nezaměstnané. KP3 se vyjádřila ke svému stavu takto: „Myslím si, že práci, kterou bych si přála dělat, už nikdy nemám šanci získat. Vzhledem k tomu, že mám ve zdravotní dokumentaci, že jsem vyléčená alkoholička, můžu si o hezké práci nechat zdát.“ Komunikační partnerka 2 se vyjádřila k mé otázce, jaká je vaše současná pracovní pozice, takto: „Díky bývalému partnerovi, který nás dostal do velkých finančních potíží, jsem byla svým zaměstnavatelem přinucena dobrovolně opustit své pracovní místo. Ostuda, dluhy a exekuce na plat, to byl poslední díl trpělivosti mého nadřízeného.“

Komunikační partnerka 4 pracuje na zkrácený úvazek v úklidové firmě. Tento stav jí maximálně vyhovuje, jak sama vypověděla: „*Jsem ráda, že tuhle práci mám. Je to jen na zkrácený úvazek a dostávám málo peněz, ale co bych taky se základním vzděláním chtěla. Na učení jsem blbá a nic jiného neumím a nechci dělat.*“. Komunikační partnerka 5 pracuje na plný úvazek, se svou prací je spokojená.

Trs 5 vyjadřuje nespokojenost žen s jejich postavením na trhu práce, popisuje, v čem jsou komunikační partnerky nespokojené a co jim brání v jejich dalším postupu.

Tabulka 6: Trs 5 - Časté důvody znevýhodnění matek samoživitelek na trhu práce

	KP 1	KP 2	KP 3	KP 4	KP 5
Dosažené vzdělání	x	x	x	x	x
Potřeba flexibilního úvazku	x	x	x	x	
Malé děti	x	x	x	x	x
Finanční ohodnocení	x	x	x	x	x

Zdroj: Vlastní výzkum

Na mou otázku, zda pociťují na své osobě nějaké znevýhodnění v pozici pracovního zařazení, všechny komunikační partnerky shodně uvedly, že jejich děti jsou bohužel pro zaměstnavatele tou největší překážkou. Zároveň také shodně vypověděly, že dosažené vzdělání je druhým nejčastějším důvodem. Například KP1 uvedla: „*První věc, na kterou se mě zeptají při pracovním pohovoru, jestli mám malé děti.*“ Stejnou zkušenost má bohužel i komunikační partnerka 3: „*Máte malé děti, to byla první věta, na kterou jsem musela při pracovním pohovoru několikrát odpovídat. Pak už mi moc otázek nekladli, poděkovali a řekli, že se ozvou.*“ Další společný bod všech komunikačních partnerek, kde se svými odpověďmi shodly, byly peníze. Nedostatečné ohodnocení a nedocnění jejich práce vyvolalo v ženách velké rozhořčení. KP5 odpověděla následovně: „*Pracuji celkem dost dlouho v pozici zdravotní sestry, když mi zaměstnavatel vyšel vstříc ohledně toho, že jsem s dětmi sama, tak výplata mým odpracovaným hodinám rozhodně neodpovídá. Je to moje noční můra. Myslím si, že si*

za ty odpracovaný roky a za svou zkušenost a dobře odvedenou práci zasloužím peněz mnohem víc. Na druhou stranu díky bohu, že tu práci mám a peníze dostávám každý měsíc.“ Posledním bodem, který celkem shodně většina komunikačních partnerek uvádí, byla potřeba flexibilního úvazku. Na tomto důvodu se shodly čtyři ženy (KP1, KP2, KP3 a KP4). Všechny čtyři by uvítali, kdyby zaměstnavatelé alespoň částečně přistoupili na flexibilní pracovní dobu. KP1 uvedla: „Těžko se mi shání práce, jsem nezaměstnaná, protože mám malého kluka a bydlím na malé vesnici, kde není žádná pracovní příležitost. Za prací musím dojíždět a skloubit péči o malé dítě a dojíždění za prací několik desítek kilometrů je nemožné.“ Stejný problém má i komunikační partnerka 3: „Jsem nezaměstnaná, když by se mi podařilo sehnat alespoň nějakou práci, tak nemám nikoho, kdo by se mi postaral o dceru. Jsem na ní sama, nikoho blízkého nemám a pracovní úvazek je ve třisměnném provozu. Takže bylo celkem jasné, čemu dám přednost. Práce to určitě není.“

Čtvrtý okruh otázek se týkal výskytu a rizik sociálně patologických jevů a jejich vlivu na ženy.

Trs 6 ukazuje nejčastější negativní jevy, které nějakým způsobem ovlivnily život matek samoživitelek.

Tabulka 7: Trs 6 Druhy sociálně patologických jevů mající vliv na život matek

	KP 1	KP 2	KP 3	KP 4	KP 5
Alkoholismus	x	x	x	x	
Domácí násilí	x		x	x	
Rozvod			x	x	
Dluhy	x	x	x	x	x
Samota	x	x	x	x	x

Zdroj: Vlastní výzkum

Na otázku co ženy v životě nejvíce ovlivnilo a zda je nějaký negativní patologický jev, který se odrazil v jejich životě? Čtyři komunikační partnerky (KP1, KP2, KP3,

KP4) odpověděly, že to byla závislost jednoho z partnerů na alkoholu. Komunikační partnerka 3: „*Nechala jsem se zahnat do kouta a vše jsem řešila chlastem, tak nějak se mi vždycky ulevilo.*“ Komunikační partnerka 1 odpověděla takto: „*Nikdy bych nevěřila, co muž dokáže, když je opilý. Vztáhnout ruku na malé dítě, rozmlátit celý byt, všechno zničit. Alkohol, jednoznačně můj život ovlivnil alkohol.*“ Dvě komunikační partnerky (KP1, KP3) uvedly, že je určitým způsobem ovlivnilo domácí násilí. Dvě ženy (KP3, KP4) v rozhovorech uvedly, že rozvod převrátil celý jejich život vzhůru nohama. Komunikační partnerka 4 vypověděla: „*Nemyslela jsem si, že budu patřit někdy ke skupině rozvedených žen, ale bohužel to nešlo jinak. Abych sama živila celou rodinu včetně opilého manžela a skupinky jeho kamarádů, ne to vážně nešlo. Jsem šťastná, že jsem to dokázala.*“ Všech pět komunikačních partnerek se shodlo ve svých výpovědích, že jejich životy velice ovlivnily dluhy a samota.

Komunikační partnerka 5 uvedla: „*Ani by mě nenapadlo, že na všechno zůstanu sama. Že mě manžel opustí a nechá mě tu se dvěma dětma na krku, s hypotékou na dům, spoustou starostí, jsem strašně sama.*“ Komunikační partnerka 2 uvedla: „*Dluhy, dluhy a zase jen dluhy. Všude kam se podívám, ta ostuda. Nemůžu z toho všeho spát, jsem v každodenním stresu a cítím se hrozně opuštěná.*“

Pátý okruh otázek se týkal dopadů na děti, které byly způsobeny sociálně patologickými jevy v rodině.

Trs 7 popisuje dopady sociálně patologických jevů na děti.

Tabulka 8: Trs 7 - Dopady sociálně patologických jevů na děti matek

	KP 1	KP 2	KP 3	KP 4	KP 5
Zdravotní potíže	x	x	x		x
Sociální exkluze		x	x	x	x
Šikana		x			x
Poruchy chování		x	x		x
Zhoršený prospěch		x	x	x	x

Zdroj: Vlastní výzkum

Dopady SPJ uvádějí komunikační partnerky odlišně. V tomto případě čtyři ženy (KP1, KP2, KP3 a KP5) uvedly, že jejich děti mají určité zdravotní potíže psychického rázu, z důvodu rozpadu rodiny. Komunikační partnerka 5 vypověděla: „*Obě moje děti nesou ztrátu svého otce velice těžce. Obě děti trpí určitou psychickou poruchou, dcera se uzavřela a příliš nekomunikuje, syn je naopak agresivní a velmi výbušný. S oběma navštěvuji dětskou psycholožku.*“

Komunikační partnerka 1 uvádí zdravotní potíže svého čtyřletého syna takto: „*Toník je velice citlivý, zažil spoustu agresivních výstupů svého otce. Má noční můry, často se ze strachu počurá. Navštěvujeme dětskou psycholožku, ale myslím, že to bude chtít hodně času, aby se všechny rány zacelily.*“ Čtyři komunikační partnerky (KP2, KP3, KP4 a KP5) uvedly, že jsou jejich děti vyčleněny z dětského školního kolektivu. KP4 vypověděla: „*Obě děti jsou ve škole bez kamarádů. Spolužáci se jim vysmívají, že jsou to sociálové, že smrdí a že mají tátu alkoholika.*“ Komunikační partnerky 2 a 5 shodně vypovídají, že se ve škole, kterou navštěvují jejich děti, vyskytla šikana. Upozornila je na tento problém třídní učitelka obou žáků. Komunikační partnerka 2 uvádí k tomuto tématu: „*Musela jsem na výzvu učitelky přijít do školy mimo rodičovské schůzky, řekla mi o problému šikany, který se prošetřuje a upozornila mne na chování spolužáků vůči mé dceři. Byla jsem v šoku.*“ Tři komunikační partnerky (KP2, KP3, KP5) uvedly poruchu chování svých dětí jako dopad jejich nezdárných partnerských vztahů. KP5 odpověděla: „*Každou chvíli jsem ve škole. Výbušné chování mého syna je dopadem ztráty otce. Všichni to těžce neseme, já i děti. Syn však musí navštěvovat dvakrát týdně specialistu.*“ Čtyři komunikační partnerky (KP2, KP3, KP4, KP5) uvedly, že zhoršený prospěch dětí ve škole je dopadem rozpadu rodiny, ale také nedostatkem péče a času rodičů. Komunikační partnerka 3 uvedla: „*Ztratila jsem v léčebně spoustu drahocenného času, který jsem měla věnovat své dceři. Ted' už je vše na dobré cestě, chci jí všechno vynahradiť a budu se jí věnovat, až jí to bude ještě mrzet.*“

5 Diskuze

V bakalářské práci jsem se zaměřila na matky samoživitelky, které zůstaly s dětmi bez pomoci blízké rodiny. Zajímaly mě důvody, proč se matky rozhodly vychovávat své děti bez svého partnera, jaká je jejich ekonomická situace, dále jsem se zabývala postavením matek na trhu práce, zda se vyskytují nějaké sociálně patologické jevy ovlivňující životy samoživitelek a pokud ano, tak jaké mají dopady na jejich děti.

Výzkumný soubor tvořilo pět komunikačních partnerek, které pečují o své děti bez pomoci rodiny. Výzkumné šetření bylo provedeno technikou polostrukturovaného rozhovoru. Okruhy otázek z rozhovorů byly zaměřeny na současný stav matek, na jejich tíživou ekonomickou situaci, na pracovní pozici, ale také na výskyt patologických jevů v neúplných rodinách. K výzkumu bylo stanoveno pět výzkumných otázek. Týkaly se hlavně matek samoživitelek, jejich názorů, zkušeností a životních postojů těchto žen. Výsledky první výzkumné otázky: „*Jaká je příčina, že se žena stala matkou samoživitelkou*“ popisuje trs 1.

Na základě provedených rozhovorů lze poukázat na dluhovou problematiku a nedostatek finančních prostředků k zajištění rodiny. Všechny pět komunikačních partnerek (KP 1, 2, 3, 4, 5) uvedlo, že dluhy narostly do neúnosné meze. Jako jeden z převažujících důvodů k opuštění partnera byla finanční situace. Stejně jako upozorňuje Sobotková (41) žena, která se rozhodne vychovávat své děti sama je ohrožena mnoha problémy, mohou to být finanční potíže, či potíže s chodem domácnosti a dostává se tím do nelehké situace. Dalším nejčastějším důvodem, na kterém se shodly komunikační partnerky (KP 1, 2, 3, 4) byla závislost partnera, nefunkčnost vztahu, týrání a zanedbávání dětí a násilí a agresivita partnera. To je ve shodě s Novákem (32) který uvádí, příčin dlouhodobých rozvatů mezi partnery ve většině případů končí rozvodem a ti se následně stávají samoživiteli, je hned několik. Rozdílné názory na práva a povinnosti v domácnosti, rozpory ve finančním hospodaření, hrubé jednání jednoho z partnerů, různé druhy závislostí a jiné.

Výsledky druhé výzkumné otázky: „*Jaká je finanční situace matky samoživitelky*“ ukazuje trs 2 a 3. Trs 2 ukazuje, co ženy (matky) považují za své příjmy. Dvě komunikační partnerky (KP4, KP5) uvedly, že zdrojem jejich příjmů je plat.

Další dvě ženy (KP1 a KP3) považují za svůj zdroj příjmů podporu v nezaměstnanosti. Jedna z nich (KP1) uvedla: „*Výplatu nemám žádnou, jediným zdrojem je podpora v nezaměstnanosti. Z toho nás živím a poplatím, co se dá.*“ Pátá komunikační partnerka (KP2) uvedla, že jejím zdrojem příjmu je příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení (ostatní dávky). Jako svůj další zdroj příjmů uvádějí všechny komunikační partnerky shodně přídavek na dítě. Komunikační partnerka 4 uvedla: „*Díky dětem mám ještě tisíc korun navíc za přídavky. Není to nic extra, ale na ulici je nenajdu.*“ Čtyři komunikační partnerky (KP1, KP3, KP4 a KP5) považují za svůj další příjem do domácnosti příspěvek na bydlení. KP3 uvedla v rozhovoru: „*Není to moc peněz, ale jsem ráda, že mám ještě nějakou možnost. Kdo mi dá dneska peníze jen tak, vyplním nějaké papíry, dodám k nim stvrzenky a další peníze navíc se moc hodí.*“ Komunikační partnerka 5 ještě dodala jako svůj příjem do rodinného rozpočtu vdovský a sirotčí důchody. Tři komunikační partnerky (KP1, KP2, KP3) z výzkumu jsou plně závislé na dávkách sociálního systému ČR. Jen dvě ženy (KP4, KP5) pracují, ale i tak jim výplata nedostačuje na pokrytí výdajů domácnosti a proto využívají přímé podpory státu.

To je ve shodě se Smutkovou (40), která uvádí, že materiální pomoc poskytovaná státem dle zaměření na určité potřeby, v tomto případě finanční podpora přímá ve formě sociálních dávek, napomáhá rodinám tam, kde je nejvíce potřeba. K ekonomické situaci patří i výdaje rodiny, ty popisuje trs 3. Čtyři komunikační partnerky (KP1, KP2, KP3, KP4) označily nájemné za jeden z nejvyšších výdajů. Všech pět komunikačních partnerek je ve shodě s výdaji spojenými s dětmi, tedy školné, stravné a rodičovský fond (ve školách či školkách). Komunikační partnerka 4 v rozhovoru vypověděla: „*Mám dvě děti, to znamená platit všechno dvakrát. Obědy, družinu, školní fond, ale i výlety, exkurze, pomůcky do školy, no prostě spousta peněz měsíčně, které nemám.*“

Nedostatek financí má přitom vliv i na to, jak se dětem ve škole vede. Nedávný irský výzkum, který sledoval osm a půl tisíce devítiletých dětí vyrůstajících v různých typech rodin, zjistil, že chudoba je nejvýraznější příčinou rozdílů v prospívání dětí. Má vliv nejen na psychickou pohodu a vztahy s vrstevníky, ale i na jejich chování a prospěch ve škole (9).

Další shoda u všech komunikačních partnerek byla ve výpovědích týkajících se nákladů na domácnost spojených s placením vody, elektřiny, plynu. A shoda všech žen u ostatních výdajů, za které považovaly ženy ošacení a obuv pro děti a celkově náklady spojené s péčí o děti. Například komunikační partnerka 5 v rozhovoru uvedla: *„Být nezaměstnaná nedokážu si představit, jak bych sama dvě děti uživila. Ale netýká se to jen jídla, ale i oblečení, obuvi, zájmových kroužků, prostě všechno dvakrát.*

Jedna výplata prostě nestačí!“ V rozhovoru komunikační partnerka 2 vypověděla: *„Nemůžu holce nic dovolit, chtěla by chodit na výtvarný kroužek nebo do hudební školy umění, ale nejde to. Jsem ráda, když jí jednou za čas ušetřím na nové boty nebo nějaké obyčejnější oblečení. Nic navíc než je nezbytně nutné, platit nezvládnu.“* Jak uvádí Soukupová (42) český sociální systém se na matky samoživitelky zaměřuje pouze v případě, pokud se jejich příjmy pohybují kolem životního minima. Dále říká, že sociální systém v ČR pracuje s kategorií osamělých rodičů/ matek samoživitelek, nicméně speciální podpory v jejich životní situaci nejsou v sociální politice nikterak veliké. Poupětová (35) uvádí, je důležité, aby matky samoživitelky viděly, do jakých důsledků je může finanční tíže dostat. Pod tlakem existenčního strachu se obtížně myslí, matky se tak mohou vyčerpat, onemocnět, či přijít v důsledku nepozornosti o své zaměstnání, čímž se bludný kruh nedostatečných finančních prostředků uzavře.

Výsledky třetí výzkumné otázky *„Jaké zaujímá žena postavení na trhu práce a zda je nějak znevýhodněná“* popisuje trs 4 a 5. Trs 4 vyjadřuje současnou formu úvazku matek samoživitelek z výzkumu. Práci na plný úvazek zastává v současnosti pouze komunikační partnerka 5. Na částečný úvazek pracuje komunikační partnerka 4. Ostatní tři komunikační partnerky jsou nezaměstnané a vedené v evidenci Úřadu práce. Jak uvádí komunikační partnerka 1: *„Je to pro mě dost těžké, mám malého kluka, to je pro většinu zaměstnavatelů neskutečnou překážkou.*

A pro mě je zase velice těžké, když už mi nějaké místo nabídnou, skloubit dojíždění do práce a vyzvedávání kluka ze školky. Nemám žádnou šanci, když jsem sama a nemám nikoho, kdo by mi pomohl s péčí o něj. “Komunikační partnerka 3 vypovídá obdobně: *„Nemám šanci, v momentě, kdy zaměstnavatel zjistí, že mám malé dítě, hned se spustí lavina otázek na péči a hlídání, kdyby bylo nemocné. Jsem sama, takže šance na práci je mizivá.“*

Toto je ve shodě s Dudovou (5), která uvádí, že jsou matky samoživitelky více ohroženy nezaměstnaností, oproti ženám z dvoupříjmových rodin. Pfeiferová (33) upozorňuje ve svém výzkumu na to, že ženy při hledání zaměstnání vyřazuje už jen to, že jsou ženami, natož fakt, že jsou matkami.

Trs 5 ukazuje nejčastější důvody, které uvedly ženy ve spojitosti s otázkou znevýhodňující jejich pozici na trhu práce. Všech pět komunikačních partnerek se shodlo ve třech bodech svých výpovědí. Velice častá a znepokojivá odpověď byly malé děti, finanční ohodnocení za odvedenou práci a dosažené vzdělání. Komunikační partnerka 5 uvedla: *„Největší překážkou pro mého zaměstnavatele jsou bohužel moje děti. Je pravda, že mi umožnil flexibilní pracovní dobu, ale požaduje po mě další vzdělání, což pro mě samotnou je dost velká překážka. Nemohu odjet na týden pryč a nechat tady malé děti samotné. A další věc jsou peníze. Pracuji ve zdravotnictví už tolik let a výplata se mi zvedla jen o velmi malou částku. To mi k uživení sebe a dětí vážně nestačí.“* Komunikační partnerka 4 odpověděla: *„Nevím, co budu dělat, jestli mě někdy propustí. Nevím, kam bych šla, mám jen základní školu a na učení jsem nikdy nebyla. A co děti? Když budu muset do fabriky pracovat na směny, kam je dám? Kdo se mi o ně postará?“* Jak uvádí Hejzlarová (11) situace matek samoživitelek se radikálně liší na základě toho, jaké mají zaměstnání, jak velké a zdravé mají děti, zda disponují vlastním bydlením, nebo jak velkou mají širší rodinu a zda je vůbec v jejich dosahu.

Dle Pfeiferové (34) musí matky samoživitelky čelit nátlaku ze strany společnosti, zároveň zastupují roli dvou živitelů rodiny, ale jen s polovičním příjmem vůči úplným rodinám. Čtyři komunikační partnerky (KP1, KP2, KP3, KP4) uvedly, že flexibilní úvazek by jim jejich současnou situaci velice ulehčil, ale bohužel tvrdé postavení většiny zaměstnavatelů je proti této výhodě.

Pfeiferová (34) poukazuje také na to, že pro ženy samoživitelky jsou při hledání vhodného zaměstnání důležité tři faktory, možnost sladit práci s péčí o rodinu. Kompatibilita práce a péče je matkami dosahována především prostřednictvím vhodného nastavení pracovní doby. Dále je to finanční ohodnocení, protože zastává roli jediného živitele rodiny. A třetí faktor seberealizace. Tento požadavek však zůstává z pozice matek samoživitelek marginalizován. Nároky spojené se samoživitelstvím vedou k upřednostnění existenčního zabezpečení domácnosti před individuálními zájmy matek.

Výsledky čtvrté výzkumné otázky „*Jaké sociálně patologické jevy ovlivňují život matky samoživitelek*“ zachycuje trs 6. Čtyři komunikační partnerky (KP1, KP2, KP3, KP4) vypověděly, že jedním z hlavních faktorů majících vliv na jejich život byl alkohol. To je ve shodě s Leinovou (22), která popisuje, že lze na základě zkoumání jednotlivých jevů rozdělit sociální patologii na základě jednotlivých okruhů. Jedním z nich jsou různé druhy závislostí, například závislost jednoho z partnerů na alkoholu, drogách či jiných látkách.

Všech pět komunikačních partnerek se shodlo, že jejich život velmi ovlivnila dluhová situace rodiny, každodenní stres a následně samota. Komunikační partnerka 5 uvedla: „*Nikdy jsem se necítila víc sama jako teď. Prázdnost ve mně a všude okolo taky. I když jsou děti doma, každý si zaleze do svého pokoje a já zůstanu zase sama. Manžel mě tu prostě nechal jen tak, na všechno jsem zůstala úplně opuštěná.*“ Komunikační partnerka 3 to vnímá takto: „*Přišla jsem o všechno, dluhy mám, kam se jen podívám, ex manžel mi s ničím nepomůže. Cítím hroznou samotu, prázdnost. Ještě, že mi zůstala ta moje malá, alespoň trošku mám pocit, že ještě někomu na mně záleží a že mě někdo potřebuje.*“

K tomuto problému uvádí Matějček (24), že osamělá matka zastává v rodině velmi mnoho funkcí počínaje matkou, otcem, kamarádkou, hospodyní, pečovatelkou, ale i mnoho dalších pozic, které nelze sloučit dohromady. Díky tomu mohou tyto ženy propadat pocitu méněcennosti, bezradnosti a osamění. Stejně tak poukazuje i Sobotková (41), že tyto ženy bývají častěji ohroženy osobními problémy, stresem, sníženým sebevědomím, různými druhy frustrace.

K problematice domácího násilí a rozvodu či rozchodu se shodně vyjádřily v rozhovorech komunikační partnerky 1, 3 a 4. Popisují rozvod či rozchod jako jednu z nejbolestnějších a velmi ovlivňujících událostí jejich života. Komunikační partnerka 4 uvedla: „*Že se jednou rozhodnu opustit sama a dobrovolně svého manžela, to bych dříve nikomu nevěřila.*

Ale když vztáhl ruku na mě i na naše děti, když to bylo v opilosti, to mu nikdy neodpustím Ani to, že mě zesměšňoval před svými kamarády a že nenosil domů peníze, ale raději je všechny propil.“

Komunikační partnerka 3 v rozhovoru uvedla: „*Nikdy si to neodpustím, že jsem se raději opila a byla jsem ke všemu lhostejná. Že jsem se díky němu zadlužila, málem jsem přišla o svoje dítě. Ani to, že jsem se nechala mlátit a nikomu to neřekla. Za to všechno přišel trest, zůstala jsem na to sama, na všechno. Nikoho nemám, ani rodinu, ani kamarády.“* Světová zdravotnická organizace (3) řadí partnerské rozvraty, rozvody manželství a krize mezi nejvýraznější stresové události života. Krizové situace v manželství a partnerství patří bezesporu nejen mezi nejčastější, ale také mezi nejintenzivněji prožívané krizové události vůbec. Neúplnost rodiny, tedy rozvod manželství, dle Krause (17) popisuje charakteristický znak současné rodiny, která se stává citlivější na nejrůznější vnitřní otřesy a jakékoliv konflikty či problémy ji vychylují z rovnováhy.

Výsledky páté výzkumné otázky: „*Jaké dopady mají sociálně patologické jevy na děti samoživitelky*“ popisuje trs 7. Komunikační partnerky (KP2, KP3, KP4, KP5) se shodují ve výpovědích ohledně zhoršeného prospěchu dětí ve škole a zároveň mají shodu, že jsou děti vyloučeny z dětského kolektivu, vzhledem ke špatné finanční situaci v rodině. Děti komunikačních partnerek jsou svými vrstevníky nazývány sockami či jinými hanlivými výrazy.

To je ve shodě s Amattem (1), který uvádí, že děti z rozvedených rodin si vedou obvykle hůře v měřítkách sledujících školní výsledky či vztahy s vrstevníky. Další dopad na děti, který vznikl v důsledku rozvodu, či porozvodové krize jsou psychické zdravotní potíže některých dětí.

Komunikační partnerky 1, 2, 3 a 5 uvádějí psychickou zátěž svých dětí jako jednu z příčin ztráty jednoho z rodičů. Některé matky musí docházet k dětskému psychologovi, který zajišťuje odbornou péči jejich dětem.

Dle Krause (16) by měla v tomto případě být v rodině důsledná a systematická primární prevence s cílenou výchovou dětí. V tomto prostředí je velmi důležitá harmonizace rodiny a komunikace mezi jednotlivými členy. Pozitivní trávení volného času napomáhá předcházet rizikům vzniku sociálně patologického jevu.

Kolář (14) v této souvislosti uvádí, že proces prevence sociálně patologických jevů by měl být součástí každého výchovného působení, prostřednictvím budování pevného hodnotového systému, mravních zásad i rozumových schopností, jež děti mobilizují v určitých krizových situacích. Základními preventivními opatřeními jsou poradenská činnost, preventivní programy, společenská podpora poskytovaná odborníky ale i osobami blízkými.

Poruchy chování u svých dětí uvedly komunikační partnerky 2, 3 a 5. Všechny partnerky uvedly tento důsledek jako nezvládnutí dané situace, kdy se jim rozpadl vztah s jejich bývalým partnerem. Komunikační partnerka 5 uvedla: *„Dopad na mé děti je celkem jasný, ztráta milovaného tatínka je dostatečnou ránou na celý život.“*

Jeden z nejvýznamnějších faktorů psychické a emoční pohody dítěte je kvalita rodičovské péče. Amato (1) přisuzuje snížené rodičovské kompetence skutečnosti, že sólo rodiče musí vynaložit obrovské množství času a energie na zajištění základních potřeb rodiny a na výchovu dítěte jim tedy zbývají jen omezené zdroje.

To potvrzuje i výpověď komunikační partnerky 5: *„Od té doby co manžel zemřel a já zůstala sama, všechno se zhoršilo. Jsem od rána do večera v práci, abych všechno poplatila, na děti mám strašně málo času a o jejich prospěchu ve škole raději ani nemluví. Syn je výbušný a dcera skoro nemluví. Jeho smrt nás všechny velmi zasáhla a ovlivnila.“*

Posledním dopadem na děti, který uvedly komunikační partnerky 2, a 5 v našich rozhovorech byla šikana. Komunikační partnerka 2 uvedla: *„Kdybych nebyla pozvaná do školy mimo termín třídních schůzek, neměla bych o ničem ani tušení. Když mi třídní učitelka popsala několik vyhrocených situací ve třídním kolektivu mé dcery, nestačila*

jsem se divit. Neustále na ní útočí, že je to sociální případ, vysmívají se jí, že bydlíme v azylovém domě, že smrdí a jiné další nadávky. Dcera si přitom doma nikdy nepostěžovala.“ I v tomto případě bychom mohli poukázat na zjištění Amata (1), který uvádí emoční pohodu, problémy s chováním nebo vztahy s vrstevníky k potížím ve školách, které se týkají mnohem častěji z neúplných rodin.

Z rozhovorů vyplynulo, že život matek samoživitelek není příliš veselý. Bylo mnoho důvodů k rozpadu či rozvrácení rodiny. Ukázalo se, že se matky velmi často dostávají do svízelné finanční situace. Skloubit či sladit rodinný a pracovní život pokud je žena sama bez pomoci blízké rodiny je velmi těžké. Na ženy dopadají často pocity bezmoci, únavy, depresí a samoty. Trh práce je k matkám samoživitelkám také velmi tvrdý. Péče o malé děti se nedá tak snadno sladit s pracovním postavením. Obzvláště ne v situaci, kdy nemají pomocnou ruku svých nejbližších, tedy hlavně blízké rodiny. Výskyt sociálně patologických jevů v neúplných rodinách značně komplikuje život matkám, ale prokazatelně především jejich malým dětem. Ženy si z nevydařených vztahů odnášejí pocit méněcennosti, úzkosti, strachu o sebe a o své děti. Děti si odnášejí z nevydařených vztahů svých rodičů pocity strachu, zdravotní potíže většinou psychického rázu a většina z nich je vyčleněna z kolektivu z důvodů výsměchu svých spolužáků, šikany, či z důvodu poruchy chování.

6 Závěr

V bakalářské práci jsem zjišťovala příčiny rozpadu vztahů a důvody proč se ženy staly matkami samoživitelkami. Zajímala mne jejich ekonomická situace, postavení matek na trhu práce a jaké nevýhody sólo rodičovství přináší. Cílem mé práce bylo zjistit, zda se vyskytují nějaké sociálně patologické jevy v životě matek samoživitelek, které mají jedno či více dětí a jsou bez jakékoli pomoci prarodičů. Výzkumný soubor tvořilo pět komunikačních partnerek z českobudějovického regionu. V souvislosti s cílem práce bylo stanoveno pět výzkumných otázek.

Z výzkumu vyplynulo, že důvodů k samoživitelství bylo ve většině případů hned několik. Závislost jednoho z partnerů na alkoholu, neúnosná finanční situace rodiny a dluhová problematika, násilí a agresivita partnera, nefunkčnost partnerského vztahu či zanedbávání a týrání dětí. Jen komunikační partnerka 5 se stala matkou samoživitelkou nedobrovolně v důsledku úmrtí manžela. Po ekonomické stránce týkající se hospodaření domácností matek samoživitelek vyplynulo, že je většina žen velmi závislá na dávkovém sociálním systému ČR. Tři ženy jsou v současné době plně závislé na pomoci státu. Dvě komunikační partnerky sice pracují, ale bez částečné sociální pomoci státu by se o svou rodinu také nedokázaly dostatečně postarat.

V otázce zabývající se problematikou trhu práce a znevýhodnění žen v souvislosti s pracovním zařazením, není trh práce z pohledu zaměstnavatelů připraven dostatečně pomoci ženám (matkám) s malými dětmi. Je ještě mnoho překážek, které stojí v cestě úspěšnému sladění rodinných záležitostí a pracovního postavení žen (matek samoživitelek) na trhu práce. Posledním zkoumaným jevem byl výskyt sociální patologie mající vliv na život opuštěných žen a zároveň dopady SPJ na jejich děti. Je mnoho negativních jevů, které znepříjemňují život nejen těmto ženám, ale i jejich dětem. Většina komunikačních partnerek si uvědomuje, že mnoho dopadů sociálně patologických jevů je ve spojitosti s rozpadem jejich rodin, se ztrátou jednoho z rodičů se děti velmi těžko vyrovnávají. Tato práce by mohla být přínosem pro ostatní sólo rodiče, kteří hledají svou správnou životní cestu. Mohla by jim pomoci poučit se z chyb jiných neúplných rodin a najít správné řešení všech potíží. Prvním krokem by mohlo být nebát se požádat o pomoc odborníků v tíživé životní situaci.

7 Seznam použitých zdrojů

1. AMATO, P. R., & CHEADLE, J. (2015). The long reach of divorce: Divorce and child well-being across three generations. *Journal of Marriage and Family*, 67(1), 191–206.
2. ČESKO. *Zákon o sociálních službách* (předpis č. 108/2006 Sb.) *Zákony pro lidi.cz*. [online] 2010-2014 [cit. 2014-12-22] Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>
3. ČESKO. *Zákon zákoník práce* (předpis č. 262/2006Sb.) *Zákony pro lidi.cz*. [online] 2010-2014 [cit. 2014-11-10] Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-262>
4. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Neúplné rodiny*. [online] 2015 [cit. 2015-12-12] Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/41n2-02-ziskane_ze_sldb_2001-2_neuplne_rodiny
5. DUDOVÁ, R. *Práce jako řešení? Strategie obživy osamělých matek v ČR*. Sociologický časopis, 2009, 45(4): 753-789.
6. FISHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2009. 218s. Psyché ISBN 978-80-247-2781-3.
7. FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie. Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. Vyd. 2. Praha: Grada, 2014. 232s. Psyché ISBN 978-80-247-5046-0.

8. HAMPLOVÁ, D., et al. *Proměny rodinných a profesních startů*. Vyd. 1. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2010. 167s. ISBN 978-80-7330-185-9
9. HANNAN, C., HALPPIN, B., COLEMAN, C. *Growing up in a one-parent family: the influence of family structure on child outcomes*. A Report for the Family Support Agency. Department of Sociology, University of Limerick, 2013. [online] Dostupné z: http://ulir.ul.ie/bitstream/handle/10344/3638/Growing_Up_in_a_One_Parent_Family.pdf?sequence=2
10. HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, J. *Sandwichová generace: kombinování práce a péče o závislé členy rodiny*. Matky samoživitelky a jejich situace v České republice. *Genderstudies.cz* [online] 2011 [cit. 26. 4. 2011] Dostupné z: http://www.genderstudies.cz/download/samozivitelky_sendwichova.pdf
11. HEJZLAROVÁ, E. (2011) *Měkké aspekty samoživitelství a nástroje veřejné politiky*. *Fórum sociální politiky* 5 (3): 19-22.
12. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2016. 408s. ISBN 978-80-262-0982-9.
13. HRONCOVÁ, J., EMMEROVÁ, I. *Sociální pedagogika*. Vyd. 1. Banská Bystrica, Pedagogická fakulta UBM, 2009. 275s. ISBN 978-80-808-3819-5.
14. KOLÁŘ, Z., et al. *Případy pro problémově orientovanou výuku patologie*. Olomouc, Univerzita Palackého, 2015. 88s. ISBN 978-80-244-4465-9.
15. KOŤA, J., HAVLÍK, R. *Sociologie výchovy a školy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. 176s. ISBN 978-80-262-0042-0.

16. KRAUS, B. *Sociální patologie*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 50s. ISBN neuvedeno.
17. KRAUS, B., HRONCOVÁ, J. *Sociální patologie*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. 326s. ISBN 978-80-7435-080-1.
18. KREBS, V. *Sociální politika*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 568s. ISBN 978-80-7478-921-2.
19. KŘÍŽKOVÁ, A., et al. *Práce a péče: proměny „rodičovské“ v České Republice a kontext rodinné politiky Evropské unie*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. 163s. Knižnice Sociologické aktuality, sv. 18. ISBN 978-80-86429-94-6.
20. KUCHAROVÁ, V. Lone mothers at the labour market: Their requirements and their entitlement to social protection measures. [online] 2011 [cit. 26. 4. 2011] Dostupné z: <http://praha.vupsv.cz/>
21. LINHART, J., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. *Velký sociologický slovník, svazek 2*. Praha: Karolinum, 2010. 1627s. ISBN 978-80-718-4311-5.
22. LEINOVÁ, M., et al. *Děti a jejich problémy II*. Praha: Sdružení Linka bezpečí, 2007. 130s. ISBN 978-80-254-1372-2.
23. MARKSOVÁ TOMINOVÁ, M. *Rodina a práce: jak je sladit a nezbláznit se*. Vyd. 1. Portál s.r.o., 2009. 160s. ISBN 978-80-7367-615-5.
24. MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Vyd. 6. Praha: Portál, 2013. 144s. ISBN 978-80-262-0519-7.

25. MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H. Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. 216s. ISBN 978-80-262-0522-7.
26. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. 312s. Studijní texty, sv. 38. ISBN 80-85850-24-9.
27. MIOVSKÝ, M. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Vyd. 1. Grada Publishing, a.s., 2006. 332s. ISBN 80-247-1362-4.
28. MPSV. Státní sociální podpora. *MPSV.cz* [online] 2010-2015 [cit. 2015-05-03] Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/2>
29. MŠMT ČR. Strategie prevence SPJ. *MŠMT.cz* [online] 2013-2016 [cit. 2013-09-07] Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/7324?highlightWords=program+soci%C3%A1ln%C3%AD+prevence+d%C4%9Bt%C3%AD+ml%C3%A1de%C5%BEE>
30. MUNKOVÁ, G. *Sociální deviace: přehled sociologických teorií*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2013. 168s. ISBN 978-80-7380-398-9.
31. MŮLPACHR, P. *Sociopatologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. 194s. ISBN 978-80-210-4550-7.
32. NOVÁK, T. *Péče o dítě po rozvodu a její úskalí*. Praha: Grada Publishing, 2012. 144s. ISBN 978-80-247-4110-9.
33. PFEIFEROVÁ, Š., ed., DUDOVÁ, R. *Matky samoživitelky na trhu práce. Nové šance a rizika: Flexibilita práce, marginalizace a soukromý život u vybraných*

povolání a sociálních skupin. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008. 308s. ISBN 978-80-7330-138-5.

34. PFEIFEROVÁ, Š. *Sladování rodinného a pracovního života a (ne)rovné příležitosti matek samoživitelek*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010.
35. POUPĚTOVÁ, Š. *Netrapte se po rozvodu*. Praha: Grada, 2009. 176s. ISBN 978-80-247-2046-3.
36. PROEQUALITY (2010). *Ženy a česká společnost. Hodnocení implementace Pekingské akční platformy na národní a mezinárodní úrovni (Peking + 15)*. Otevřená společnost o.p.s., Centrum ProEquality. [online] Dostupné z: <http://www.fesprag.cz/cs/system/files/books/St%C3%ADnov%C3%A1%20zpr%C3%A1va%20-%20Zeny%20a%20ceska%20spolecnost.pdf>.)
37. REICHEL, J. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009. 184s. *Sociologie*. ISBN 978-80-247-3006-6.
38. ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*. Praha: Grada, 2010. 160s. ISBN 978-80-247-2991-6.
39. SIROVÁTKA, T., et al. *Chudoba, materiální deprivace a sociální vyloučení v ČR s důrazem na děti a domácnosti vychovávající děti*. Praha: VÚPSV, 2015. 156s. ISBN 978-80-7416-213-8.
40. SMUTKOVÁ, L. *Sociální práce s rodinou*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. 107s. ISBN 978-80-7041-069-1.

41. SOBOTKOVÁ, I. Psychologie rodiny. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. 219s. ISBN 978-80-736-7250-8.
42. SOUKUPOVÁ, E., HAMPLOVÁ, D., et al. Děti na psí knížku?: mimomanželská plodnost v ČR. Vyd. 1. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. 155s. ISBN 978-80-733-0128-6.
43. ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K., et al. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2014. 384s. ISBN 978-80-262-0644-6.
44. VODÁČKOVÁ, D., et al. *Krizová intervence*. Praha: Portál, 2012. 544s. ISBN 978-80-262-0212-7.

8 Přílohy

Přepis rozhovorů

Komunikační partnerka 1:

- Jaký byl důvod, že jste se rozhodla vychovávat svého syna sama? *„Důvodů, podnětů a okolností bylo moc. Závislost mého partnera na alkoholu, dluhy, které neustále narůstaly, samota, kterou jsem cítila. A ve finále to, že mi několikrát nafackoval, když byl opilý, se vydržet dalo, ale když vztáhne ruku na malé bezbranné dítě, to ne! To byla asi ta poslední kapka, která mi otevřela oči.“*
- Pomohl vám někdo z rodiny v této situaci? *„Nemám nikoho, kdo by mi pomohl. Moje rodina raději dělá, že mě nezná. Přítel mi zkomplikoval celý můj život. Nadělal mi dluhy svým pitím a na hracích automatech prohrál i to, co si napůjčoval. Rodiče mě nechtějí vidět, nechtějí se mnou mít nic společného. Musím si nějak poradit sama.“*
- Jak tuto situaci zvládáte po ekonomické stránce? *„Příjem žádný nemám. Je to teď poslední měsíc, co mám podporu, ale co budu dělat, jestli okamžitě neseženu nějakou práci nevím. Na kluka dostávám přídavky a ještě mám taky peníze na bydlení ze sociálky, ale to nestačí. Vezměte si jak je všechno drahý. Když poplatím to, co mám, nájem, vodu a tak, pak ještě klukovi školku, obědy, něco na sebe.“*
- Jste tedy nezaměstnaná, jsou nějaké nevýhody, proč se vám nedaří sehnat vhodné zaměstnání? *„Určitě jsou. První věc, na kterou se mě zeptají při pracovním pohovoru, jestli mám malé děti. Těžko se mi shání práce, jsem nezaměstnaná, protože mám malého kluka a bydlím na malé vesnici, kde není žádná pracovní příležitost. Za prací musím dojíždět a skloubit péči o malé dítě a dojíždění za prací několik desítek kilometrů je nemožné.“*
- Je něco, co vás v životě nějakým způsobem hodně ovlivnilo?

„Dostala jsem pár životních lekcí, za které si můžu nejspíš sama, nikoho jsem nechtěla poslechnout. Můj přítel mi ukázal svou pravou tvář v těžkých chvílích, kdy by měli být partneři při sobě. Nikdy bych nevěřila, co muž dokáže, když je opilý. Vztáhnout ruku na malé dítě, rozmlátit celý byt, všechno zničit. Alkohol, jednoznačně můj život ovlivnil a násilí mého přítele. Možná ještě samota, kterou teď pociťuju, když jsem se synem sama. A ve finále dluhy, které musím sama splácet.“

- Myslíte si, že to Váš syn všechno vnímá co se kolem něj děje? *„Toník je velice citlivý, zažil spoustu agresivních výstupů svého otce. Má noční můry, často se ze strachu počurá. Navštívujeme dětskou psycholožku, ale myslím, že to bude chtít hodně času, aby se všechny rány zacelily.“*

Komunikační partnerka 2:

- Co se ve vašem životě stalo, že jste zůstala s dcerou sama? *„Partnerovo pití mě srazilo na kolena, nejen že mě připravil o vztahy s mou rodinou, ale díky jeho chlastu jsem přišla o dům, auto a chatu mých rodičů. Zadlužená jsem na několik let. Všechny vazby s rodinou jsou nekompromisně zpřetrhané. Nebýt pomoci cizích lidí, zůstala jsem s dcerou na ulici“*
- Nemáte tedy nikoho z blízkých příbuzných, kdo by Vám podal pomocnou ruku? *„Bohužel. Nikdo se se mnou nechce stýkat ze strachu, že přijdou o další majetek. Snažila jsem se o první krok, ale má rodina je nekompromisní, možná za pár let, ale nyní ne.“*
- Jak zvládáte vaši současnou ekonomickou situaci? *„Je to velmi složité. Příjem nemám skoro žádný, dostávám příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení. Na dceru si žádám o přídavek na dítě. To víte, moc toho není, ale žijeme skromně, vystačíme tak, tak. Někdy mi přijde, že jestli porostou náklady na domácnost, tak skončíme pod mostem. Jsou věci, které musíte každý měsíc zaplatit, školu, obědy, nájem, jídlo, vždyť to znáte, jak to je. Až začne mít holka vyšší nároky a přání, nevím, co si počnu.“*

- Hledáte si vhodné zaměstnání, je nějaký důvod, který vám brání v cestě k vašemu pracovnímu místu. Cítíte nějaké nevýhody na trhu práce?
„Díky svému bývalému partnerovi, který nás dostal do velkých finančních potíží, jsem byla svým zaměstnavatelem přinucena dobrovolně opustit své pracovní místo. Ostuda, dluhy a exekuce na plat, to byl poslední díl trpělivosti mého nadřízeného. V současné době hledám pracovní místo nějaké uklizečky, nebo místo v nějaké chráněné dílně. Víte, nejraději bych se propadla do země. Ostuda mě bude ještě dlouho provázet, přála bych si být spíš sama. Nevýhody určitě jsou. Pro mě třeba peníze, když to řeknu hloupě, tak i moje dcera, potřebovala bych flexibilní pracovní dobu, nebo zkrácený úvazek třeba. No a asi vzdělání. Profese, které vyžadují další vzdělání, to by byl asi velký problém, už na to nemám “
- Je ve vašem životě něco, co vás nějakým způsobem ovlivnilo? *„Je mnoho věcí, které bych v příštím životě udělal určitě jinak. Když se člověk zamiluje, má na očích růžové brýle a neposlouchá nikoho. Má jen tu svou pravdu. Přišla jsem o díky svému příteli a jeho alkoholové závislosti o svůj vysněný dům, pak o auto, ale největší ztrátou je moje rodina. Ještě, že mi zůstala má dcera. Každý den jsem ve stresu, co bude další den. Jak splatím všechny dluhy, když nemám práci a jestli je kromě mojí malé ještě někdo, komu by na mě alespoň trošku záleželo. Cítím se sama na všechny ty těžkosti a to jsem nikdy nechtěla.“*
- A co vaše dcera, jak ta vnímá věci a události, které se kolem ní odehrávají?
„Popravdě sama nevím. Moc toho nenamluví, je velice tichá. Od doby, kdy nám exekutoři zabavili dům, musíme pravidelně docházet k dětské psychologce. Ve škole se jí dost zhoršily známky, spolužáci se jí vysmívají, že je sociál a podobně. Poslední dobou jsem ve škole častěji než bych si sama přála. Musela jsem na výzvu učitelky přijít do školy mimo rodičovské schůzky, řekla mi o problému šikany, který se prošetřuje a upozornila mne na chování spolužáků vůči mé dceři. Byla jsem v šoku.“

Komunikační partnerka 3:

- Proč jste se rozhodla vychovávat svou dceru sama, byla to vaše svobodná volba, nebo jste k tomu měla nějaké důvody? *„Nevím, jak přesně bych tu situaci popsala. Bylo to tak půl na půl. Když jsem se vdala, bylo všechno krásné, pak se nám narodila dcera. Manžel začal víc pít, vracel se domu opilý a agresivní, bil mě i dceru, celkově jsme si přestali rozumět a odcizili jsme se jeden druhému. Připadala jsem si opuštěná a svou samotu jsem začala utápět v alkoholu. Nechtěla jsem si připustit, že se něco děje. Dceru jsem pomalu nevnímala, naše hádky se hrotily až nám jednoho dne malou vzal můj otec. Byla jsem úplně mimo, všechno mi bylo jedno. Až když jsem nastoupila na léčení a o všem jsem musela mluvit a přemýšlet. V léčebně jsem se rozhodla postavit se realitě. Řekla jsem si, že to bylo naposled, co mě má dcera viděla na dně. Dluhy a paseka, kterou jsem za celkem krátkou dobu nadělala, musím teď dát popořádku.“*
- A co vaše ekonomická situace v současné době, jak byste ji popsala? *„Je to bída, nevím přesně, kde začít. Jestli si někdo myslí, že pobírám od státu kdoví jak převratné sumy, tak to teda neberu, ale díky bohu alespoň za ně. Sama a bez práce bych skončila i se svou dcerou na ulici. A nikoho to nezajímá. Pobírám podporu v nezaměstnanosti, příspěvek na dítě a příspěvek na bydlení, díky tomu, že jsem sama. Vycházíme, jak se jen dá. Výdaje jsou nezastavitelné. Každý měsíc alespoň jednou přijde dcera, že zase potřebuje nějaké peníze do školy. Když to není výlet, tak jsou to pracovní sešity, návštěva naučných center, nebo třeba jen hloupé boty, či bačkory. Pokaždé něco a to něco stojí každý měsíc peníze navíc, které mi pak dost chybí. No a pak ještě klasika, voda, plyn, elektrika a nájem.“*
- Jste nezaměstnaná, hledáte si nějakou práci? Je něco co by vaše hledání na trhu práce nějak znevýhodňovalo? *„Jsem nezaměstnaná, když by se mi podařilo sehnat nějakou práci, tak nemám nikoho, kdo by se mi postaral o dceru. Jsem na ní sama, nikoho blízkého nemám a pracovní úvazek je ve tříměsíčním provozu. Takže bylo celkem jasné, čemu dám přednost.“*

Znevýhodnění? Máte malé děti, to byla první věta, na kterou jsem musela při pracovním pohovoru několikrát odpovídat, jaké máte vzdělání? Pak už mi moc otázek nekladli, poděkovali a řekli, že se ozvou. Takže asi tak. No a peníze jsou asi poslední věc. Chtěli by za málo peněz hodně práce a to s malým dítětem vážně nejde. Myslím si, že práci, kterou bych si přála dělat, už nikdy nemám šanci získat. Vzhledem k tomu, že mám ve zdravotní dokumentaci, že jsem vyléčená alkoholička, můžu si o hezké práci nechat zdát.“

- *Kdybyste měla popsat, co vás v životě ovlivnilo, co by to bylo? „Těch věcí je určitě víc. Alkohol to je jasná věc. Nechala jsem se zahnat do kouta a vše jsem řešila chlastem, tak nějak se mi vždycky ulevilo. Ted' už to dokážu říct i nahlas, domácí násilí se tomu říká. Rozvod mi nechal šrám na srdci, cítím se sama, ale zároveň cítím i vítězství, že jsem to vůbec dokázala. No nevím, jestli to tak můžu říct, ale velké dluhy ovlivnily můj život, budu se s nimi ještě dlouhou dobu srovnávat.“*
- *Myslíte si, že vaše dcera vnímala a vnímá situace, které jste společně zažili? „Bohužel ano. Vzhledem k tomu, že jsem jí dost zanedbávala a dostatečně jsem se jí nevěnovala, zanechalo to na ní otisk ve formě zdravotních potíží. Zhoršený prospěch ve škole, když jsem nastoupila na léčení, děti jí stále odstrkovali a vysmívali se jí kvůli mému pití, kvůli tomu, že je její otec zavřený ve vězení. Děti nejsou hloupé! Kvůli poruchám chování navštěvujeme dětského psychologa. Ztratila jsem v léčebně spoustu drahocenného času, který jsem měla věnovat své dceři. Ted' už je vše na dobré cestě, chci jí všechno vynahradit a budu se jí věnovat, až jí to bude ještě mrzet.“*

Komunikační partnerka 4:

- *Jaký je důvod, že se staráte o své děti sama. Je někdo, kdo vám s jejich výchovou pomáhá? „Když mi manžel chodil každý den domů opilý, vodil si s sebou kamarády a z jeho výplat jsem neviděla několik měsíců ani korunu,*

to už se nedalo vydržet. Kdybychom byli jen sami dva, ale máme malé děti. Navíc pod vlivem alkoholu mi stále vyhrožoval, děti bezdůvodně bil. Už jsme si poslední dobou vůbec nerozuměli, každý jsme chtěli vychovávat děti po svém. Naše cesty se nějak rozešly. Pořád dokola jsme se hádali o peníze, půjčovali jsme si, dluh jsme zamazávali dalším dluhem. Řekla jsem si dost, takhle to už dál prostě nešlo. Podala jsem žádost o rozvod a bylo to. Na výchovu dětí jsem zůstala sama. Rodina dělá, že nás nezná, vzhledem k tomu, že všem dlužíme dost peněz, se ani moc nedivím.“

- *Jak to všechno sama zvládáte, jaká je vaše ekonomická situace? „Mám klasické výdaje, voda, plyn, elektrika a popelnice. Taky nájem. Výplatu mám jen poloviční, vzhledem ke zkrácenému úvazku. Na děti dostávám přídavky, pak ještě pobírám příspěvek na bydlení. Není to moc peněz a těžko se s nimi vychází, obzvlášť když mám dvě děti. Ale jsem šťastná, že je mám. No potom škola vlastně. Obědy, školní fond, družina. Je toho dost.“*
- *A jak jste spokojena s prací, nechtěla byste raději pracovat na plný úvazek? „Jsem ráda, že tuhle práci mám. Je to jen na zkrácený úvazek a dostávám málo peněz, ale co bych taky se základním vzděláním chtěla. Na učení jsem blbá a nic jiného neumím a nechci dělat. Dívala jsem se na plné úvazky, ale všude požadují školy a vzdělání a to já nemám a učit se už nechci. Necháme to osudu, třeba si jednou nějakou fajn práci za víc peněz najdu.“*
- *Pociťujete nějaké nevýhody ve svém zaměstnání? „No nevím, jestli se malé děti označují jako nevýhoda, ale mému zaměstnavateli vadí. Hlavně když jsou nemocné a to nebývá často. Pak to jsou určitě peníze, potřebovala bych jich víc, vím, že pracuji jen na částečný úvazek, když to jde tak si občas přivydělám nějakou brigádou, ale to je málokdy. No a mým problémem je základní škola. Sehnala bych fajn práci přes kamarádku, ale se základním vzděláním mě nevezmou. Asi poslední věc je pracovní doba, sice pracuju jen na malý úvazek, ale musím tam být, když už jsou děti ze školy doma, to se mi popravdě moc nehodí. Brala bych pružnou pracovní dobu, abych si mohla jít uklidit, když jsou děti ve škole, ale to bohužel nejde.“*

- Kdybyste mi měla říct, co váš život nějakým způsobem ovlivnilo, či zasáhlo, co by to bylo. *„Nemyslela jsem si, že budu patřit někdy ke skupině rozvedených žen, ale bohužel to nešlo jinak.*

Abych sama živila celou rodinu včetně opilého manžela a skupinky jeho kamarádů, ne to vážně nešlo. Rozvedla jsem se. Jsem šťastná, že jsem to dokázala. Můžeme teď s dětma v klidu spát, nikdo nám nevyhrožuje a hlavně nikdo nebije děti. Strach a stres byly dvě moje noční můry, co se zase bude dít. Dluhy budu splácet ještě nevím jak dlouho, to je další věc, která mi nepřidává na klidném spaní. Kdyby tu byl aspoň někdo, kdo mě vyslechne, kdo mě obejmě a pohladí, ale není nikdo takový. Zatím jsem na všechno sama.

- A co vaše děti, jak celou situaci vnímají, svěřují se vám se svými starostmi? *„Obě děti jsou ve škole bez kamarádů. Spolužáci se jim vysmívají, že jsou to sociálové, že smrdí a že mají tátu alkoholika. Od našeho rozvodu to jde všechno nějak z kopce. Vychovávám děti sama, jak se dá, ale to víte, chlapecká ruka je v rodině potřeba a tu já nemám. Ve škole se děti dost zhoršily, známky jdou od desíti k pěti. Vztah máme spolu hezký, když je něco trápí, vždycky se mi svěří. Nejvíce je trápí, že nemají žádné kamarády.“*

Komunikační partnerka 5:

- Zůstala jste na výchovu svých dětí bez manžela, je někdo, kdo vám pomáhá s péčí o děti a o domácnost? *„Ne, bohužel nemám nikoho, kdo by mi mohl nějak pomoci. Sourozence žádné nemám a rodiče mi zahynuli při autonehodě. Příbuzní z manželovy strany se s námi nestýkají od doby, kdy zemřel. Musím všechno zvládnout sama, nic jiného mi nezbyvá.“*
- Je těžké být najednou sama, jak to vše zvládáte po ekonomické stránce? *„Všechno se točí jen kolem peněz, nic z nich nemám. Platím všechno dvakrát školné, družinu, jídelnu, kroužky dětem. Nějak to prostě nezvládám. Jedna výplata na všechno je málo. Pobírám sice ještě vdovský důchod a sirotčí na děti, dokonce i příspěvek na bydlení, ale pořád to nestačí.*

Hrozí nám exekuce na dům, chybí doplatit už jen část hypotéky, ale je to moc těžké. Přejde mi, že výdaje jsou mnohem vyšší než příjmy. Jedna výplata pro tři lidi je prostě málo. Jedu na plný plyn, ale nestačí to.“

- *Jste zaměstnaná na plný úvazek, pocítujete nějaké nevýhody na své pracovní pozici a na trhu práce celkově? „Pracuji celkem dost dlouho v pozici zdravotní sestry, když mi zaměstnavatel vyšel vstříc ohledně toho, že jsem s dětmi sama, tak výplata mým odpracovaným hodinám rozhodně neodpovídá. Je to moje noční můra. Myslím si, že si za ty odpracovaný roky a za svou zkušenost a dobře odvedenou práci zasloužím peněz mnohem víc. Na druhou stranu díky bohu, že tu práci mám a peníze dostávám každý měsíc. Kdybych neměla své dvě děti, nebo alespoň kdyby byly už soběstačné, jela bych pracovat do zahraničí, už hlavně kvůli penězům. Naše práci tady je finančně nedocenená.“*
- *Vyskytlo se ve vašem životě něco, co vás nějakým způsobem ovlivnilo? „Ani by mě nenapadlo, že na všechno zůstanu sama. Že mě manžel opustí a nechá mě tu se dvěma dětma na krku, s hypotékou na dům, spoustou starostí, jsem strašně sama. Jeho smrt změnila život můj a životy mých dětí. Jsem v permanentním stresu a největším strašákem jsou dluhy. Nedokážu si představit, že přijdeme o náš dům.“*
- *Jak celou situaci vnímají vaše dvě děti? „Obě moje děti nesou ztrátu svého otce velice těžce. Obě děti trpí určitou psychickou poruchou, dcera se uzavřela a příliš nekomunikuje, syn je naopak agresivní a velmi výbušný. S oběma navštěvuji dětskou psycholožku. Také jsem v užším kontaktu s třídní učitelkou svého syna. Každou chvíli jsem ve škole. Výbušné chování mého syna je dopadem ztráty otce. Všichni to těžce neseme. Syn však musí navštěvovat dvakrát týdně specialistu. Myslím si, že to vše ovlivní jejich život do budoucna. Zhoršil se jim prospěch ve škole. Díky jejich chování, kdy jeden mlčí a druhý pro změnu pořád křičí, je vyčlenilo z kolektivu. Syn je dokonce od svých spolužáků šikanován. Vše se v současné době projednává, zatím jen na půdě školy.“*

